

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ ОДЕСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту

Завідувач кафедри _____

“ _____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-
професійною програмою «Міжнародний банківський бізнес»
на тему: «Формування конкурентних переваг банку в сучасних умовах»

Виконавець:

студент 4 курсу, 3 групи
факультету фінансів та банківської справи
Турченко Михайло Сергійович

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., доцент
Деркач Юлія Борисівна

/підпис/

АНОТАЦІЯ

ТУРЧЕНЮК М. С. «Формування конкурентних переваг банку в сучасних умовах».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою «Міжнародний банківський бізнес». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», зокрема в контексті банківської діяльності, проаналізовано механізми формування конкурентоспроможності банківських продуктів, проаналізовано конкуренцію та конкурентну позицію вітчизняних банків на банківському ринку, запропоновано напрями підвищення конкурентоспроможності банків та покращення організаційно-правові засади регулювання конкуренції.

Під час дослідження використовувалися загальні методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, включаючи емпіричні, теоретико-когнітивні та логічні підходи.

Ключові слова: банк, банківська установа, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, конкурентна позиція.

ANNOTATION

TURCHENIUK M. «Formation of Competitive Advantages of a Bank in Modern Conditions»

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in the specialty «Finance, banking, and insurance», the educational program «International Banking Business». – Odesa National Economic University. – Odesa, 2024.

The work examines the theoretical aspects of the concepts of "competition" and "competitiveness," particularly in the context of banking activities. It analyzes the mechanisms for forming the competitiveness of banking products, assesses the competition and competitive position of domestic banks in the banking market, and proposes directions for enhancing the competitiveness of banks and improving the organizational and legal foundations for regulating competition.

The research utilized general methods of analysis and synthesis, induction and deduction, including empirical, theoretical-cognitive, and logical approaches.

Keywords: bank, banking institution, competition, competitiveness, competitive advantages, competitive position

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ	8
1.1 Конкурентоспроможність та конкурентні переваги сучасного банку: теоретико-методологічні засади, чинники впливу	8
1.2 Необхідність державного регулювання конкуренції у банківському секторі.....	21
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ	
29	
2.1 Оцінка концентрації у банківському секторі України	29
2.2 Моделювання оцінки конкурентного середовища на банківському ринку	37
2.3 Аналіз конкурентної позиції АТ КБ «ПриватБанк».....	45
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ	
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ	
72	
3.1 Шляхи підвищення конкурентної позиції комерційного банку	72
3.2 Напрями удосконалення організаційно-правових засад регулювання конкуренції на банківському ринку України	81
Висновки до розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
Список використаних джерел:	91

ВСТУП

Актуальність теми: формування конкурентних переваг банків у сучасних умовах є однією з ключових проблем сучасного фінансового сектора. В умовах глобалізації та швидких технологічних змін банки стикаються з необхідністю адаптації до нових викликів, таких як зростання конкуренції, зміна регуляторних вимог та підвищення очікувань клієнтів. Відповідно, дослідження механізмів формування конкурентних переваг стає вкрай актуальним для забезпечення стійкості та розвитку банківських установ.

З метою ведення ефективної конкурентної боротьби банки повинні не лише адаптувати свої продукти і послуги до змін на ринку, але й впроваджувати інноваційні рішення, покращувати якість обслуговування клієнтів, а також розвивати маркетингові та управлінські стратегії. Лише за умови комплексного підходу до даних питань банки можуть не лише утримувати свою конкурентну позицію, але й зміцнювати її, забезпечуючи таким чином свій довгостроковий успіх на ринку.

Сучасний стан досліджуваної проблеми. На сьогоднішній день у науковій літературі приділяється значна увага дослідженню конкурентоспроможності банків. Серед авторів, які працюють у цьому напрямку, можна виділити праці таких науковців, як Шлюсарчик Б., Педченко Н., Н. Г., Шевельова С., Жердецька Л. та багато інших. Незважаючи на значний обсяг досліджень, існують дискусійні питання та невирішені проблеми, що потребують подальшого вивчення, зокрема в контексті сучасних економічних і технологічних змін, умов фінансової нестабільності.

Метою цієї роботи є вивчення механізмів формування конкурентоспроможності банків в умовах фінансової нестабільності та

розробка рекомендацій щодо їх ефективного застосування. Для досягнення цієї мети передбачається виконання наступних завдань:

- провести аналіз теоретико-методологічних засад та чинників впливу конкурентоспроможності та конкурентних переваг сучасного банку
- визначити необхідності державного регулювання конкуренції у банківському секторі
- оцінити показники концентрації у банківському секторі України
- здійснити моделювання оцінки конкурентного середовища на банківському ринку
- провести аналіз конкурентної позиції АТ КБ «ПриватБанк»
- визначити шляхи підвищення конкурентної позиції комерційного банку
- сформулювати напрями удосконалення організаційно-правових засад регулювання конкуренції на банківському ринку України

Об'єктом дослідження є процес формування конкурентоспроможності банківських установ. *Предметом дослідження* є конкретні механізми та інструменти, які використовуються банками для формування конкурентних переваг у сучасних умовах.

Методи дослідження: у процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи економічного аналізу, зокрема, методи системного підходу, порівняльного аналізу, статистичні методи, а також методи експертних оцінок.

Інформаційно-аналітична база дослідження складається з наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, офіційних статистичних даних, аналітичних звітів банків та організацій, а також матеріалів спеціалізованих видань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності банківських установ, що сприятиме їх стійкому розвитку та підвищенню ефективності діяльності.

Результати дослідження були апробовані на науково-практичних конференціях та в ході обговорення з фахівцями банківського сектора, що підтверджує їхню практичну цінність та можливість впровадження.

Структура роботи: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти конкурентоспроможності банківської установи. Другий розділ присвячений аналізу оцінки конкурентоспроможності вітчизняних банків. У третьому розділі наведено практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності банків.

Таким чином, дана робота спрямована на глибоке та всебічне дослідження проблеми формування конкурентних переваг банків у сучасних умовах, що має важливе теоретичне і практичне значення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

1.1 Конкурентоспроможність та конкурентні переваги сучасного банку: теоретико-методологічні засади, чинники впливу

У сучасному економічному середовищі, яке відзначається постійними змінами та зростаючою глобалізацією, питання конкурентоспроможності банківських установ стає ключовим аспектом їх стратегічного розвитку. При цьому важливо розглядати конкурентну динаміку та фактори, що впливають на їх ефективність і стійкість у конкурентному середовищі. В умовах загостреного конкурентного середовища, де банківські установи змушені змагатися за клієнтів, депозити та інвестиції, визначення факторів, що впливають на їхню конкурентоспроможність, набуває важливого значення.

Дослідження конкурентоспроможності банківських установ включає аналіз різних аспектів їхньої діяльності: від ефективності управління ресурсами до аналізу рівня інноваційності та якості обслуговування клієнтів. Також важливо вивчати конкуренцію на ринку та її вплив на стратегії банківських установ, адже це може визначити їх успішність та життєздатність у довгостроковій перспективі.

Зростаюча значимість фінансових послуг у сучасному світі підкреслює важливість проведення наукових досліджень у галузі банківської конкурентоспроможності. Результати таких досліджень можуть надати цінну інформацію для прийняття стратегічних рішень як самим банківським установам, так і регуляторам. Таким чином, дослідження конкурентоспроможності банківських установ стає необхідним кроком у забезпеченні стабільності та ефективності фінансової системи в цілому.

Перш ніж почати дослідження конкурентоспроможності банківських установ, варто зосередити увагу на визначенні основних складових понять

заданої теми – «конкуренція» та «конкурентоспроможність», що допоможе розкрити та проаналізувати тему дослідження на більш глибокому рівні.

Наукове дослідження терміну «конкуренція» почалося у XVIII столітті, на основі праць Сміта А. (1776) [1] та Рікардо Д. (1817) [2], яких вважають основоположниками конкуренції. У результаті даних досліджень вперше була запропонована концепція конкуренції, її фундаментальна роль та вплив на функціонування ринкової економіки. У цей час також були визначені механізми та моделі формування конкурентних ринків та основний метод конкурентного суперництва – ціну.

Подальші зміни у світовому економічному середовищі спонукали появу більшої кількості нових досліджень та напрацювань в області конкуренції – зокрема, результати наукових робіт Кейнса Дж. [3] та Самуельсона П. [4] аргументували необхідність втручання держави в економіку нестабільністю ринкової економіки та зростанням впливу монополій. Спостерігається дослідження впливу державного регулювання та політики уряду на функціонування економіки, розвитку конкуренції на транснаціональних ринках.

Наступні економічні дослідження свідчать про те, що теорії конкуренції доповнювались та удосконалювались відповідно до аналізу поточних ринкових криз та проблем [5, 6]. Таким чином, вектор напрямку наукових досліджень поняття конкуренції постійно змінювався у залежності від розвитку та змін світового економічного середовища. Крім того, варто зазначити, що дослідження та аналіз конкуренції на ринках продовжуються і дотепер, адже кон'юнктура як національних, так і світових ринків динамічна та постійно зазнає структурних змін, що тою чи іншою мірою впливатиме на механізм формування та функціонування конкуренції на цих ринках, через що постає необхідність у постійному її аналізі.

Зважаючи на особливості результатів попередніх досліджень, необхідно систематизувати та узагальнити наукові підходи щодо дослідження конкуренції як економічної категорії:

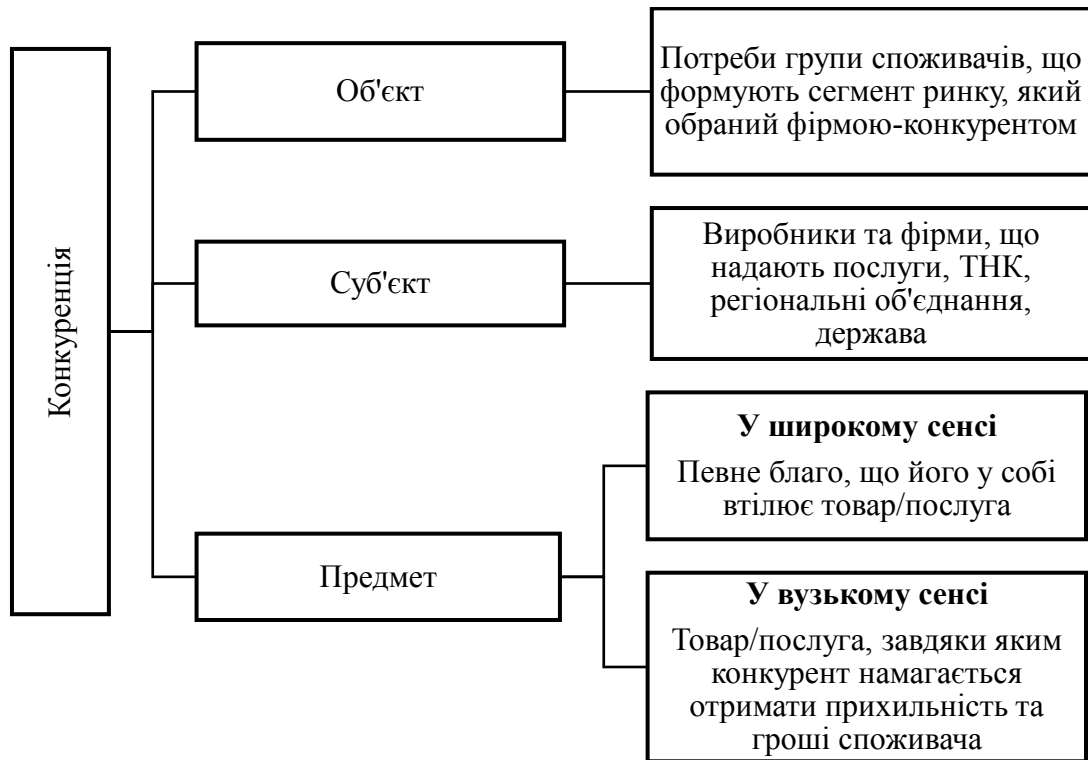

Рис. 1.1 Дослідження конкуренції як економічної категорії

Джерело: Складено автором на основі матеріалів [1-6]

У даному контексті, конкуренція являє собою основне поняття ринкових взаємовідносин. Тим не менш, варто зазначити, що різні науковці у своїх працях пояснюють значення дефініції «конкуренція» у дещо різних тлумаченнях і на сьогодні продовжують його видозмінювати в залежності від економічної теорії, школи або течії.

Наприклад, визначення конкуренції у загальному розумінні в Енциклопедії Сучасної України проводиться наступним чином: «конкуренція (від лат. concurrentia – змагання, суперництво) – економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва та збуту товарів, отримання найбільших прибутків» [7]. Для порівняння, варто розглянути основні відмінності визначення поняття «конкуренція» сучасними вітчизняними та зарубіжними науковцями, наприклад:

Шлюсарчик Б. зазначав, що конкуренція – це «боротьба підприємств за економічні вигоди від продажу товарів та послуг, ринки постачання і збуту, та боротьба за робочу силу» [8].

У той же час науковець Педченко Н. трактував поняття конкуренції як «Об'єктивне економічне явище, що в розвиненому товарному виробництві примушує фірми прагнути до збільшення прибутку за рахунок розширення масштабів виробництва, зростання продуктивності праці та удосконалення організації виробничого процесу» [9].

Дубовик О. у свою чергу стверджувала, що конкуренція – це «боротьба між суб'єктами господарювання на ринку, у ході якої створюються відмінні конкурентні переваги фірми та її продуктів, що обумовлює залучення найбільш привабливих споживчих сегментів» [10].

У той же час Нікітін А. під конкуренцією розумів «економічне суперництво між учасниками ринку за придбання та утримання споживачів на найбільш вигідних умовах реалізації власних товарів» [11].

Стойко О. визначила конкуренцію як «характеристику взаємовідносин суб'єктів ринку, яка стимулює фірми до покращення, модернізації та інновації власної продукції та ефективності діяльності» [12].

На мою думку, кожен науковець у контексті власного дослідження досить точно відобразив визначення конкуренції, але існує необхідність у виділенні власного означення, у контексті поточного дослідження: «конкуренція - процес суперництва економічних суб'єктів та їх конкурентів між собою за найкращі ресурси, сегмент споживачів та, як результат, найвищий прибуток».

Варто відмітити, що подальші сучасні дослідження визначення конкуренції як економічного явища базуються на трьох основних напрямках:

- поведінковий, що розглядає конкуренцію як змагання за прибуток від клієнта через задоволення його потреб;
- функціональний, що розглядає конкуренцію як суперництво старого і нового, класичного й інноваційного;
- структурний, що розглядає конкуренцію через аналіз складу ринку з метою визначення ступеня свободи виробників/покупців, пошук способу виходу на ринок [на основі 10-12]

Таким чином, узагальнивши вищезазначене, можемо стверджувати, що конкуренція являє собою характеристику взаємовідносин, що утворюються між двома і більше суб'єктами економічних відносин.

Що стосується економічного трактування конкурентоспроможності, то важливо розуміти, що існує різниця між теоретичними підходами до трактування понять конкуренції та конкурентоспроможності. Якщо поняття «конкуренція» у науковій економічній літературі пояснюється більше як процес, явище, що відбувається між основними учасниками економічних відносин, то поняття «конкурентоспроможність» у науковій літературі трактується як якісна ознака того чи іншого суб'єкта економіки.

У своїй праці Мазаракі А. визначає конкурентоспроможність підприємства як те, від чого «в умовах постійної конкурентної боротьби на ринку залежить і можливість його виживання та подальшого розвитку» [13]. Проте, перш ніж розпочати безпосередньо аналіз конкурентоспроможності банківських установ, необхідно чітко та повно пояснити трактування дефініції «конкурентоспроможність». Також, варто відзначити, що у даній роботі термін «конкурентоспроможність» можна застосувати як до банківської установи в цілому, так і до окремого банківського продукту, який конкретний банк пропонує на ринку банківських послуг. Результати проведення дослідження щодо трактування терміну з різних точок зору такі:

Должанський І. та Загорна Т. стверджували, що конкурентоспроможність можна визначати як «Уміння фірми випускати та реалізовувати власну продукції достатньо швидко та у бажаній кількості; вміння результативно розпоряджатись фінансовими ресурсами фірми» [14].

У той же час, науковиця Шевельова С. зазначала, що під конкурентоспроможністю варто розуміти «Здатність фірми утримувати достатньо тривалий час лідируючі позиції на ринку в конкретній галузі, мати хороший імідж серед конкурентів та споживачів, бути привабливою для іноземних інвестицій» [15].

З іншого боку, у спільному дослідженні Золотарьова О. та Гура С. дійшли висновку, що конкурентоспроможність це «відносний динамічний показник, завдяки якому можна оцінити співвідношення якісних та вартісних характеристик банку порівняно з конкурентами та визначити інтегральний рівень конкурентоспроможності» [16].

Також, Колесник Ю. трактував поняття «конкурентоспроможність» як «спроможність фірми створювати та реалізовувати товари, цінові й нецінові характеристики яких більш привабливі, ніж в аналогічних товарах конкурентів на цьому ринку» [17].

У спільному дослідженні Литовченко М. та Татяніна С. трактували конкурентоспроможність як «спроможність ефективного функціонування фірми на ринку, яка досягається постійним використанням інновацій для формування конкурентних переваг своїх продуктів та послуг на ринку з метою досягнення прибутковості та фінансової стійкості у майбутньому» [18].

Як свідчать результати проведеного аналізу теоретичних матеріалів, маємо два окремих трактування терміну конкурентоспроможності в залежності від об'єкта, щодо якого ми його застосовуємо. Узагальнивши, можна зазначити, що у контексті окремого суб'єкта економіки конкурентоспроможність являє собою здатність даного суб'єкта економіки ефективно та результативно використовувати як наявні, так і запозичені ресурси, уміння утримувати лідируючі позиції на ринку виробленої продукції та бути привабливою для споживачів та інвесторів. У той же час, конкурентоспроможність окремого товару можна визначити як його якісну характеристику щодо рівня та ступеня здатності даного товару задовольнити потребу споживача у повній мірі, рівня витрат споживача на даний товар та його відмінність від аналогічних товару, що запропоновані на ринку конкурентами.

Таким чином, подальший аналіз конкурентоспроможності банківської установи можна розглядати у контексті її двох основних складових –

конкурентоспроможності банківської установи в цілому (аналіз фінансового стану банківської установи) та конкурентоспроможності банківських продуктів, що дана банківська установа пропонує споживачам на ринку банківських послуг (аналіз властивостей та характеристик банківського продукту).

Проте, перш ніж розпочати дослідження конкурентоспроможності банківської установи, важливо виділити характерні відмінності банківської конкуренції від класичного розуміння конкуренції на ринку товарів.

- Банківські установи на ринку можуть виступати як продавці та споживачі одночасно;
- Діяльність банківських установ досить суворо регулюється Національним Банком України;
- Конкурентна боротьба здійснюється і між банківськими, і між небанківськими установами, а не лише тільки між банками;
- Об'єктами такої конкуренції є не товари, а банківські ресурси, які залучаються банківськими установами;
- Виробництво і реалізація банківських послуг можуть бути зосереджені в одному банку без залучення зовнішнього каналу збуту [19]

Аналіз конкурентоспроможності банківської установи є важливою складовою стратегічного прогнозування діяльності банку. Цей аналіз дозволяє виявити сильні та слабкі сторони банку, визначити ринкові позиції банківської установи та розробити стратегії, спрямовані на підвищення ефективності та стійкості в умовах ринкової конкуренції. Зважаючи на різноманітність тлумачень поняття «конкурентоспроможність банківської установи» серед наукових досліджень, важливо систематизувати та узагальнити розуміння даного терміну для забезпечення єдності в підходах до його оцінювання та використання на практиці. Зокрема, з цією метою економісткою О. В. Крухмаль у власній науковій роботі [20] було запропоновано та визначено наступну модель сутності поняття

«конкурентоспроможність банківської установи» та узагальнено підходи до тлумачення даного поняття (див. рис. 1.2):

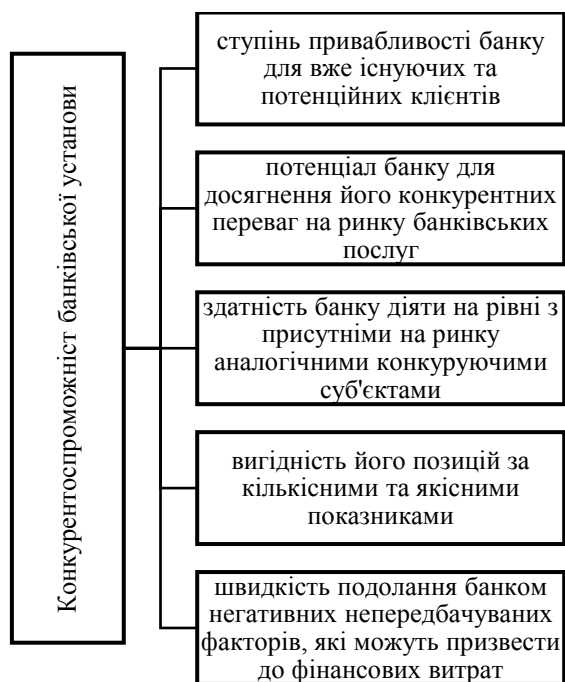

Рис. 1.2 Підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність банку»

Джерело: на основі проаналізованих матеріалів [20]

У ході дослідження поняття «конкурентоспроможність банківської установи» важливим є не лише пояснення значення та визначення сутності даного поняття, а й дослідження факторів, що формують дане поняття, впливають або можуть впливати тою чи іншою мірою.

Загалом, якщо систематизувати та узагальнити дослідження науковців щодо факторів, що формують конкурентоспроможність банківської установи, найчастіше їх розділяють на внутрішні та зовнішні. При чому, на сьогодні не існує єдиної думки щодо того, яка із груп факторів є найбільш важливою, впливовою та пріоритетною для досліджень – одна група вчених надає перевагу зовнішнім факторам, інша – внутрішнім. У таблиці 4 можемо спостерігати основні фактори формування конкурентоспроможності банківської установи, які найчастіше були виділені у ході дослідження даної теми вченими:

Таблиця 1.1

Фактори формування конкурентоспроможності банківської установи

Конкурентоспроможність банківської установи

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
А	1
Пов'язані з персоналом	Технологічні фактори

Продовження таблиці 1.1

А	1
Пов'язані з фінансовими ресурсами	Економічні фактори
Пов'язані з послугами	Політико-правові фактори
Конкурентоспроможність продукту	Соціокультурні фактори

Джерело: складено автором на основі матеріалів [19-21]

Таким чином, серед внутрішніх факторів формування конкурентоспроможності можна виділити наступні:

- Фактори, пов'язані з персоналом: включають компетентність, мотивацію та ефективність персоналу банківської установи. Відповідний рівень кваліфікації та професійних навичок співробітників, їхнє залучення та розвиток можуть значно впливати на якість обслуговування клієнтів, ефективність виробничих процесів та загальну конкурентоспроможність банку.
- Фактори, пов'язані з фінансовими ресурсами: відображають наявність та ефективне використання фінансових ресурсів банку. Відповідне управління активами та пасивами, забезпечення ліквідності, а також здатність до залучення капіталу можуть визначати фінансову стійкість та конкурентоспроможність банку.
- Фактори, пов'язані з послугами: включають якість, різноманітність та доступність фінансових послуг, які надає банк. Конкурентоспроможність у цьому вимірі визначається спроможністю банку задовольняти потреби клієнтів шляхом надання широкого спектру продуктів та послуг, а також інноваційного підходу до їхнього розвитку та постійного вдосконалення.
- Конкурентоспроможність продукту: оцінюється на основі унікальних характеристик та переваг продуктів та послуг банку порівняно з конкурентами. Включає в себе такі аспекти, як цінова політика, якість обслуговування, інноваційність та унікальність пропозицій.

Конкурентоспроможність продукту визначається його спроможністю привертати та утримувати клієнтів на ринку.

У той же час, до зовнішніх факторів формування та впливу на конкурентоспроможність банківської установи загалом відносять наступні складові:

- Технологічний фактор: відображає ступінь та якість застосування технологій у діяльності банківської установи. Включає в себе використання інформаційних систем, розробку інноваційних продуктів та послуг, автоматизацію процесів та інші аспекти, пов'язані з технологічними досягненнями. Цей фактор може впливати на ефективність банківської установи шляхом поліпшення обслуговування клієнтів, зменшення витрат та ризиків, а також забезпечення конкурентної переваги на ринку.
- Економічний фактор: економічне середовище в якому функціонує банківська установа, включає фінансову стабільність країни, рівень інфляції, процентні ставки, рівень доходів населення та інші економічні показники. Висока економічна стабільність сприяє збільшенню довіри клієнтів та залученню більшої кількості депозитів, тоді як економічні кризи можуть призвести до зменшення активності на ринку та збільшення ризиків для банків.
- Політико-правовий фактор: відображає вплив правового середовища та державної політики на діяльність банку. Включає в себе законодавство щодо банківської діяльності, регулювання фінансового сектору, податкову політику та інше. Стабільне та прозоре політико-правове середовище сприяє розвитку банківської установи та забезпечує її конкурентоспроможність.
- Соціокультурний фактор: враховує вплив соціокультурних тенденцій, цінностей та очікувань суспільства на діяльність банку. Включає в себе фактори, такі як довіра до банку, споживчі звички, вподобання щодо фінансових послуг, а також демографічні зміни. Розуміння

соціокультурного контексту дозволяє банкам адаптувати свою стратегію до потреб та очікувань клієнтів, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності.

Очевидно, що конкурентоспроможність банківської установи є динамічною характеристикою, та може змінюватись у часі, що обумовлено дією як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Таким чином, майже всі вищевказані фактори можна розглядати як її керовані параметри. Відповідно, конкурентоспроможність банківської установи у цілому може бути визначена як комплексна оцінка рейтингу банківської установи на ринку банківських послуг та відображати ефективність використання всього наявного економічного потенціалу установи [22].

Дослідження факторів конкурентоспроможності банківського продукту у більш вузькому сенсі включає в собі ті фактори, на які банк може впливати напряду та у повній мірі та складається із таких ключових компонентів (див. рис. 1.3)

Рис. 1.3. Фактори конкурентоспроможності банківського продукту

Джерело: складено автором на основі [22]

1. Якість продукту, що визначається оцінкою та задоволеністю споживачів банківської послуги від її використання;
2. Цінова політика, яка є одним із найбільш важливих компонентів, адже саме цінова політика визначає ціну продукту (додатково сюди також входять можливі наявні комісії, відсотки тощо), та визначається для споживачів відношенням якості/задоволеності від банківського продукту між витратами (ціною), або ж відношенням

витрат на даний банківський продукт у порівнянні з витратами на аналогічні продукти конкурентів;

3. Доступність, що визначаються зручністю споживачів у використанні банківського продукту (канали збуту, канали обслуговування тощо)
4. Рівень обслуговування клієнтів, що впливає на формування конкурентоспроможності банківського продукту, адже швидка та компетентна відповідь персоналу щодо цього продукту позитивно впливають на подальше користування ним.

Одним із важливих інструментів визначення конкурентоспроможності банківських установ та засобом конкурентної боротьби на ринку є конкурентні переваги – помітна позитивна відмінність (перевага) конкретного банку серед його конкурентів на ринку. Конкурентна перевага банку може бути отримана за різних причин, наприклад:

1. Конкурентна перевага банку на ринку унаслідок відмінності банківських послуг від аналогічних у конкурентів, індивідуальний підхід до споживачів;
2. Низька собівартість банківських послуг із збереженням якості цих послуг;
3. Розмір сегменту споживачів (чим більше потенційних клієнтів, тим більш конкурентоспроможним та упізнаваним є банк);
4. Потенційно нові сегменти ринку (можливість продавати банківський продукт на тих ринках, де конкуренти відсутні);
5. Швидкість реагування на зовнішні зміни (чим швидше банк пристосовується до нових змін, нових технологій і таким чином удосконалює власне обслуговування, тим більш конкурентоспроможним він є);
6. Рівень застосування технологій;
7. Висока продуктивність праці та компетентність персоналу;
8. Ефективне управління внутрішніми процесами тощо.

Конкурентні переваги банківської установи на ринку можуть бути охарактеризовані як тимчасові та неоднорідні. Їх особливість у тому, що вони є не абсолютними, а відносними, так як можуть бути якісно проаналізовані лише завдяки порівнянню тих характеристик, які тою чи іншою мірою впливають на ефективність діяльності банківської установи [23].

Водночас, зважаючи на різноманітність конкурентних переваг та, очевидно, на різні сфери, у яких ці конкурентні переваги перебувають, важливо попередньо провести класифікацію усіх можливих конкурентних переваг банку. У своїй монографії Н. В. Циганова [23] на основі досліджених джерел запропонувала наступну класифікацію (рис. 1.4):

Рис. 1.4 Класифікація конкурентних ознак банку

Джерело: на основі матеріалу [23]

Водночас із використанням та отриманням вигоди від конкурентних переваг, банківська установа формує власну конкурентну позицію на ринку,

що може бути охарактеризована як становище банківської установи на ринку у порівнянні із її конкурентами. Також варто відмітити неоднозначну характеристику конкурентної позиції, адже з одного боку вона може бути як суб'єктивною (заснованою на власних оцінках споживачів), так і водночас об'єктивною. У ході дослідження конкурентної позиції можна використовувати як суб'єктивні, так і об'єктивні методи оцінювання, проте варто пам'ятати, що загальна оцінка має бути комплексною та всесторонньо охоплювати конкурентоспроможність банківської установи.

1.2 Необхідність державного регулювання конкуренції у банківському секторі

На будь-якому економічному ринку, у тому числі й ринку банківських послуг, для його ефективного функціонування необхідним є створення і підтримання конкурентного середовища. Саме конкуренція змушує банківські установи, по-перше, удосконалювати та покращувати якісні та кількісні характеристики власних банківських послуг, розширювати ринковий сегмент, впроваджувати технологічні покращення, зменшувати собівартість продукту тощо. Саме завдяки конкуренції, управління банку намагатиметься досягти кращих та вищих показників фінансового стану установи. І, відповідно, відсутність повноцінного конкурентного середовища негативно впливатиме на діяльність банківських установ у системі, зменшуватиме їх зацікавленість у покращенні продукту та розширенні цільового сегменту споживачів. Конкурентне середовище у цьому плані допомагає позбутися неефективних банківських установ та розширюють діяльність прибуткових банків. Таким чином можемо зазначити важливість створення та підтримки ефективного конкурентного середовища на ринку

банківських установ і саме через це воно потребує регулювання та забезпечення захисту з боку держави.

Державне регулювання конкурентного банківського ринку є необхідним для забезпечення фінансової стабільності та зниження ризику виникнення банківських криз. Ефективна політика НБУ щодо встановлення норм резервування, дотримання банками рівня економічних показників на достатньому рівні є критичними аспектами, які впливають на стабільність банківської системи та макроекономічну ситуацію в країні у цілому.

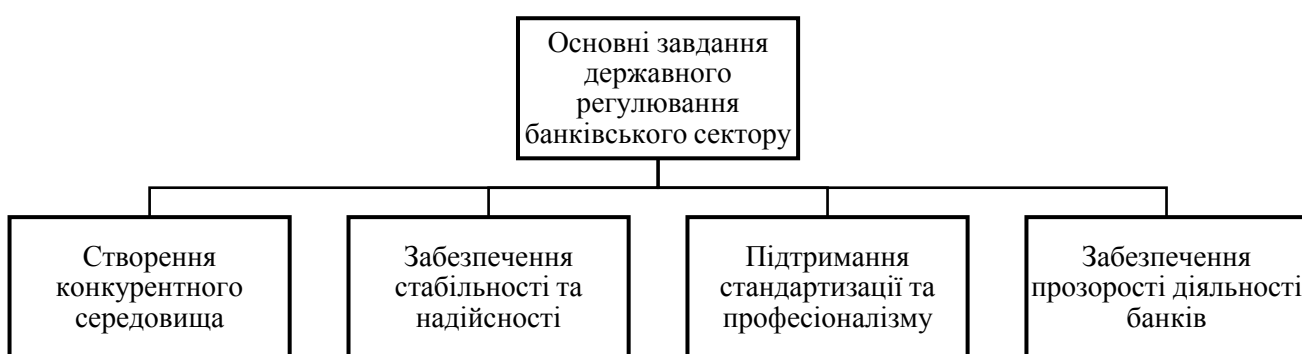

Рис. 1.5. Основні завдання державного регулювання банківського сектору

Джерело: на основі [24]

Відсутність ефективного державного регулювання може призвести до зростання ризику криз у банківській системі. Недостатній рівень резервів у банків може породжувати ризик ліквідності та спричиняти поширення кризових ситуацій. Крім того, неефективна діяльність Національного банку та недотримання банками вимог можуть знизити рівень довіри населення до фінансової системи, що загрожує стабільності економіки в цілому.

Однією із основних сфер застосування державного регулювання ринку банківських послуг можна визначити боротьбу держави із монополізацією ринку банківських послуг, адже саме монополія на ринку має найбільший негативний вплив на конкурентне середовище. Банки-монополісти на ринку зазвичай можуть бути не зацікавленими в інтересах суспільства і нав'язувати

йому власні умови обслуговування, часто не вигідні для споживачів. Монопольне положення банку може формуватися за таких умов:

- Якщо на ринку банківських послуг банківська установа не має жодного конкурента, або якщо відсутня значна конкуренція зі сторони інших банківських установ (особливо через неможливість їх доступу до ринку);
- Якщо на ринку банківських послуг банківська установа є однією з двох або більше найбільших гравців на ринку та практично не конкурують між собою і конкуренція зі сторони інших банківських установ або незначна, або повністю відсутня [23].

Відповідно до ЗУ «Про захист економічної конкуренції», монопольним (домінуючим) становищем суб'єкта господарювання вважається «становище суб'єкта господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35 відсотків, якщо він не доведе, що зазнає значної конкуренції», або ж якщо «частка на ринку товару становить 35 або менше відсотків, але він не зазнає значної конкуренції, зокрема внаслідок порівняно невеликого розміру часток ринку, які належать конкурентам» [25].

Водночас, варто зазначити, що монополізація ринку банківських послуг має як негативні, так і позитивні сторони. З одного боку, банки-монополісти не зацікавлені у покращенні банківських продуктів, зниженні їх собівартості та підвищенні банківського обслуговування. З іншого боку, монополізація ринку банківських послуг служить стандартизації банківських продуктів, можливість фінансування великих наукових та інноваційних проектів, наявність значної ресурсної бази тощо.

Тим не менш, негативні наслідки монополізації ринку банківських послуг потребують зовнішнього втручання з метою зниження даних наслідків та загроз та сприянню ефективному конкурентному середовищу на ринку. Подібне втручання держави на ринки банківських послуг можуть бути охарактеризовані антимонопольною політикою держави, яка направлена на усунення усіх проявів недобросовісної конкуренції, визначення рівня

консолідації ринку банківських послуг та підтримання його значення на необхідному рівні тощо.

Задля забезпечення здійснення антимонопольного регулювання ринку, існує потреба у створенні та впровадженні конкурентної політики, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності банківських установ, забезпечення стабільного розвитку банківського бізнесу, спрямована на усунення монополізації ринку та антиконкурентної діяльності [24]. надмірна концентрація капіталу у найбільших на ринку банківських установах спричиняє зменшенню конкурентної боротьби та бажанню щодо розширення спектру банківських послуг, якості обслуговування клієнтів, впровадження інновацій та технологій тощо. Таким чином, можна зробити висновок щодо актуальності та необхідності здійснення регулювання ринку щодо зменшення концентрації капіталу, тобто здійснення антимонопольного регулювання діяльності на ринку банківських послуг.

Зазвичай, у науковій літературі виділяють три основні критерії щодо аналізу та оцінки необхідності у застосування антимонопольного регулювання ринку. До них можна віднести:

- Результативність діяльності банківської установи у порівнянні із середніми ринковими показниками
- Взаємозалежність обсягів надання банківською установою послуг в залежності від зміни поведінки споживачів, цін та обсягів надання послуг банків-конкурентів
- Дослідження частки та концентрації банківської установи на ринку банківських послуг [26].

Антимонопольне законодавство на ринку банківських послуг у сучасному розумінні являє собою сукупність законодавчих нормативно-правових актів (закони, постанови, розпорядження, інструкції тощо), що, по-перше, обмежує виникнення монопольних структур, передбачає монополізацію надання банківських послуг, а, по-друге, створює умови щодо

вільної конкуренції на ринку та вільний вибір напрямів діяльності, встановлення цін тощо.

В Україні антимонопольне законодавство базується на основі двох основних законів:

- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»
- Закон України «Про захист економічної конкуренції»

Світовий досвід застосування антимонопольного регулювання ринку банківських послуг свідчить, що у більшості країн світу антимонопольне законодавство виконується практично без виключень по всій банківській системі. Функцію контролю за дотриманням вимог антимонопольного законодавства може бути покладено на центральний банк, міністерство фінансів, спеціально уповноважений орган та, додатково, застосовуватись регулювання з боку міжнародних організацій. Однак, в Україні основним органом щодо антимонопольного регулювання ринку банківських послуг покладено на Антимонопольний комітет України (АМКУ). У свою чергу Національний Банк України, хоч і є основним регулятором ринку банківських послуг України, але у даному випадку тільки опосередковано може здійснювати вплив на кількість учасників ринку банківських послуг (бар'єри входу, нормативи та обов'язкові вимоги діяльності банківських установ).

Таблиця 1.2

Інструменти регулювання НБУ конкуренції на ринку
банківських послуг

Конкурентна ознака	Інструменти регулювання Національним Банком України
А	1
Кількість учасників ринку, що впливає на розмір конкуренції на ринку та конкурентні позиції банків	НБУ встановлює вхідні бар'єри для нових учасників ринку та вимоги щодо початку їх функціонування (достатній розмір статутного капіталу, достатнє технічне та інформаційне обладнання та рівень регулятивного капіталу), вимоги щодо ділової репутації керівництва банку, також наявні окремі вимоги для банків з іноземним капіталом
Діяльність вже функціонуючих банків з метою передбачення	Встановлення обов'язкових економічних показників та нормативів щодо ліквідності, достатності капіталу, рівня операційного та кредитного ризику, вибірковий вплив на

недобросовісної конкуренції та монополізації ринку	банківські установи шляхом встановлення вимог щодо прозорості умов кредитування, граничних розмірів за операціями з цінними паперами, обмеження видів кредитування тощо
--	---

Продовження таблиці 1.2

А	1
Розміри та обсяги попиту клієнтів банківської системи	Встановлення норм обов'язкового резервування, визначення облікової ставки, регулювання управління ризиками (ризик-менеджмент) та оцінка кредитоспроможності позичальника
Вплив конкурентів не-учасників банківського ринку, що пропонують аналогічні або подібні послуги	Національний Банк України здійснює регулювання ринку небанківських фінансових установ щодо прозорості їх діяльності, вимог та обмежень щодо ринку небанківських фінансових послуг тощо

Джерело: на основі матеріалу [26]

Як бачимо, Національний Банк України має у своєму володінні досить широкий спектр інструментів впливу на регулювання конкуренції на ринку банківських послуг, проте варто зауважити, що остаточний вплив на ринок здійснює Антимонопольний комітет України шляхом реалізації антимонопольної політики.

Висновки до розділу 1

У даному розділі було розглянуто основні теоретичні аспекти конкурентоспроможності банківських установ, що є критичними для їх стратегічного розвитку в умовах постійних змін економічного середовища та зростаючої глобалізації. Аналіз конкурентоспроможності банківських установ включає оцінку ефективності управління ресурсами, рівня інноваційності, якості обслуговування клієнтів та адаптивності до ринкових умов. Це дозволяє визначити їх позиції на ринку, оцінити сильні та слабкі сторони, а також сформулювати стратегії, спрямовані на підвищення стійкості і конкурентних переваг.

У ході дослідження було акцентовано увагу на важливості теоретичних підходів до понять "конкуренція" та "конкурентоспроможність". Історичний огляд розвитку поняття "конкуренція" свідчить про його еволюцію від класичних теорій Сміта та Рікардо до сучасних моделей, що враховують вплив державного регулювання і глобалізаційних процесів. Ключові аспекти розуміння конкуренції зосереджені на аналізі структурних, функціональних та поведінкових характеристик, що формують ринкову динаміку.

Важливо відзначити, що в сучасній науковій літературі існує значна варіативність у визначеннях терміну «конкуренція», що залежить від контексту досліджень і економічних шкіл. Це свідчить про необхідність інтеграції різних підходів для формування більш комплексного розуміння даного явища. Таким чином, було визначене узагальнююче поняття конкуренції - «процес взаємодії економічних суб'єктів, що стимулює інновації, ефективність і задоволення потреб споживачів».

Поняття «конкурентоспроможність» тісно пов'язане з «конкуренцією», але має свої особливості, зокрема воно акцентує увагу на якості суб'єкта економічної діяльності, його здатності використовувати ресурси ефективно та утримувати лідируючі позиції на ринку. Це поняття охоплює як внутрішні аспекти діяльності банківської установи (управління фінансами, інноваційний потенціал), так і зовнішні (ринкове середовище, конкурентний тиск).

На основі аналізу праць таких вчених, як Мазаракі, Должанський, Шевельова та інших, можна узагальнити, що конкурентоспроможність банківської установи визначається її «здатністю швидко реагувати на ринкові зміни, утримувати високий рівень обслуговування клієнтів, інноваційно підходити до розробки продуктів та забезпечувати стабільну фінансову діяльність».

Дослідження факторів, що впливають на конкурентоспроможність банківських установ, показало, що ці фактори можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні фактори включають управлінські процеси,

фінансову стійкість, інноваційну активність та якість наданих послуг. Зовнішні фактори охоплюють економічне середовище, регуляторну політику, технологічні зміни та ринкові тренди.

Важливим висновком є необхідність постійного моніторингу та адаптації до змін у зовнішньому середовищі, що дозволить банкам зберігати свою конкурентоспроможність. В умовах жорсткої конкуренції між банківськими і небанківськими установами, а також з огляду на специфіку ринку банківських послуг, банкам необхідно не тільки адаптувати свої стратегії, але й активно впроваджувати інновації для створення унікальних конкурентних переваг.

Антимонопольне регулювання є важливим інструментом для підтримання стабільності та конкурентоспроможності банківського ринку. Воно сприяє створенню рівних умов для всіх учасників ринку, запобігає монополізації та стимулює розвиток нових продуктів і послуг. Дослідження показало, що для ефективного антимонопольного регулювання необхідно враховувати три основні критерії: результативність діяльності банківської установи у порівнянні із середніми ринковими показниками, взаємозалежність обсягів надання банківських послуг від зміни поведінки споживачів та конкурентів, а також дослідження частки та концентрації банківської установи на ринку.

Таким чином розділ розкрив основні теоретичні засади конкурентоспроможності банківських установ, що є основою для подальшого практичного аналізу та розробки рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності банків у сучасних умовах. Зважаючи на динамічний характер економічного середовища, подальші дослідження у даній галузі залишаються актуальними та необхідними для забезпечення стабільного розвитку фінансової системи.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

2.1 Оцінка концентрації у банківському секторі України

Сучасна економіка характеризується постійним розвитком та змінами, що створюють необхідність у системному аналізі ринкових умов. Одним із ключових аспектів такого аналізу є виявлення та оцінка монопольних ознак ринку. В умовах монополії конкурентна боротьба ринку порушується, що може негативно впливати на функціонування банківських установ та ринку банківських послуг у цілому (підвищення цін, зменшення якості обслуговування, відсутність технологічних інновацій тощо). У зв'язку з цим, дослідження ринку та аналіз ознак монопольного ринку стають важливою складовою визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності банківських установ.

Одним із найпростіших, але дієвих методів аналізу є аналіз коефіцієнтів концентрації на ринку банківських послуг. Даний метод представлений оцінкою сумарної частки певної кількості банків із найбільшою часткою. Таким чином, провівши аналіз коефіцієнта концентрації з урахуванням різної кількості вибірки банків, можна простежити на яких ринках та у якій ступені присутня надмірна концентрація та, імовірно, можуть простежуватись ознаки монопольного ринку. І, не зважаючи на простоту методу, показник широко застосовується у визначенні та оцінці структури ринків, а також економічних дослідженнях та стратегічних прогнозуваннях багатьох країн світу, завдяки якому можна швидко та ефективно отримувати ключові індикатори ринкової ситуації [27, 28].

Враховуючи вищевказане, після проведеного аналізу часток банківських установ на ринку, зокрема частки активів, депозитів, кредитного

портфелю, зобов'язань та прибутку банків, можемо спостерігати наступні отримані результати (див. рис. 2.1):

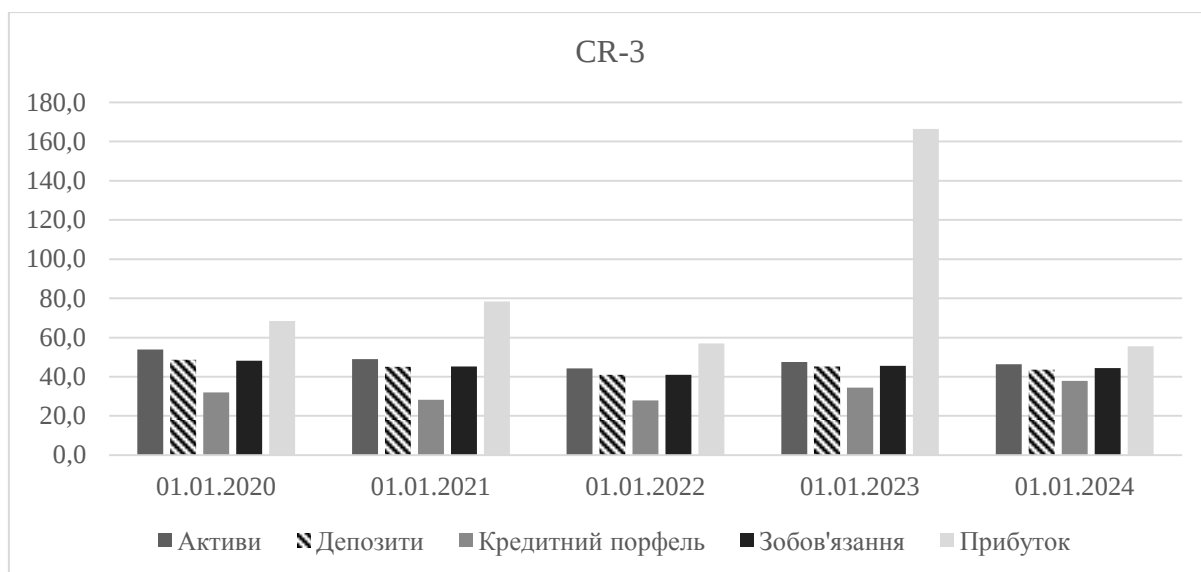

Рис. 2.1 Динаміка коефіцієнту концентрації CR-3 банківського сектору України за 2019-2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [29]

Дослідження рівня концентрації ринків за аналізом діяльності 3-х найбільших гравців свідчать, що станом на 01.01.2024 понад 46% ринку за часткою активів належить 3-м найбільшим гравцям. Майже на 44% та 38% ринки депозитів та кредитів відповідно зосереджені у 3-х найбільших банківських установах, вони ж отримують понад 55% прибутку усієї галузі. Такі показники свідчать про досить високу концентрацію на ринку, водночас у динаміці за 2019-2023 роки можемо спостерігати зменшення коефіцієнту концентрації за активами, депозитами та прибутком на 7.6 в. п., 5.1 в. п., та 13 в. п. відповідно, що свідчить про тенденцію до зниження рівня монополізації.

Для більш результативного дослідження та простеження динаміки конкуренції на ринку, проаналізуємо коефіцієнт концентрації для 5-ти найбільших банків у банківському секторі України. Поступове збільшення вибірки досліджуваних банків спрямоване на детальне вивчення розподілу ринкових позицій та ступеня впливу великих банків на загальну динаміку конкуренції на ринку. Додаткова увага приділена аналізу динаміки тенденцій

коефіцієнта концентрації, що дозволить виявити ринкові позиції між основними учасниками ринку (див. рис. 2.2):

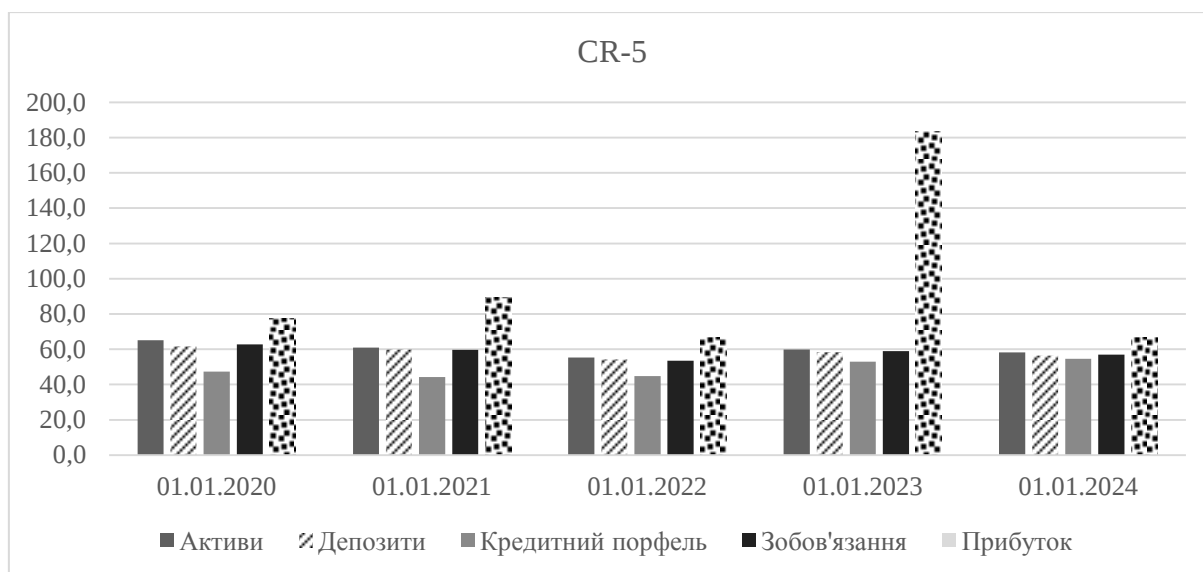

Рис. 2.2 Динаміка коефіцієнту концентрації CR-5 банківського сектору України за 2019-2023 рр., у %

Джерело: складено автором на основі [29]

Аналіз рівня коефіцієнта концентрації на основі 5-ох найбільших банків ілюструє, що станом на 01.01.2024 ринок більш ніж на 55% належать цій п'ятірці, зокрема, 54.7% кредитного портфелю, 56.7% депозитів та 66.5% прибутку усієї галузі. У той же час, аналіз динаміки показників концентрації за 5-ма найбільшими банками свідчить про поступове зменшення рівня монополізації ринку та зниження його значення на 7 в. п. за активами, 5.2 в. п. за депозитами та 10.7 в. п. за прибутками. Лише концентрація кредитного портфелю ринку зросла з 47.5% до 54.7% на 7.3 в. п., що може свідчити про підвищення монополізації даної категорії.

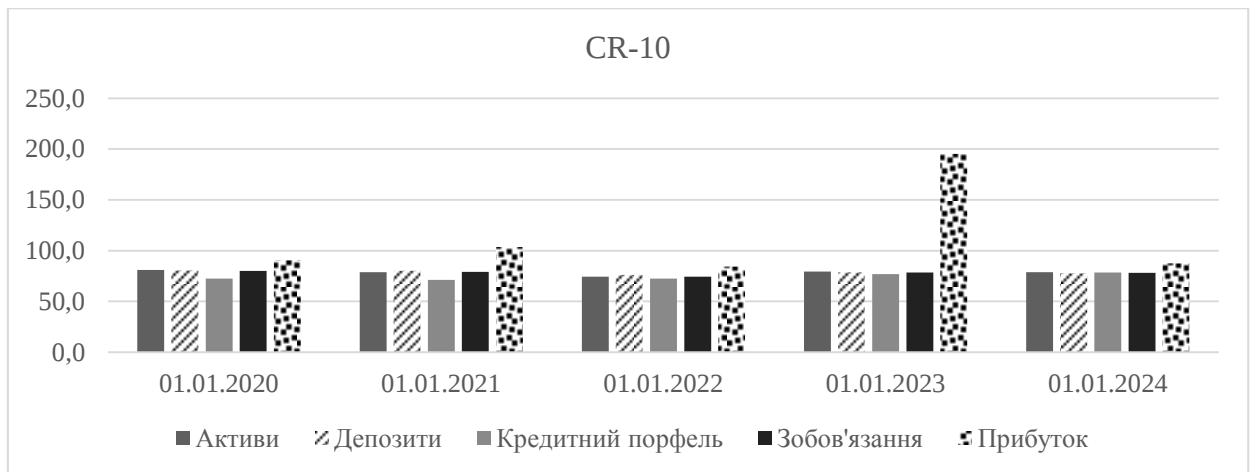

Рис. 2.3 Динаміка коефіцієнту концентрації CR-10 банківського сектору України за 2019-2023 рр., у %

Джерело: складено автором на основі [29]

Відповідно до результатів, можемо спостерігати, що 10 найбільших банків в Україні формують майже 80% ринку банківських послуг. Станом на 01.01.2024 року 78.77% усіх активів, 77.96% усіх депозитів та 78.38% усього кредитного портфелю банківської системи належить лише 10-ом банкам. Водночас упродовж 2019-2023 рр. можемо спостерігати зменшення даних показників за період на ринку активів (з 81.07% до 78.77% на 2.3 в.п.) та депозитів (з 80.70% до 77.96% на 2.74 в.п.) що свідчить про тенденцію зниження рівня монополізації, позитивно впливає на конкуренцію на ринку. Водночас частка кредитного портфелю, що належить 10-ом найбільшим банкам, збільшилась за досліджуваний період з 72.64% до 78.38% на 5.74 в.п. та свідчить про негативну тенденцію до збільшення монополізації ринку.

Варто звернути увагу, що за 2022 рік показник коефіцієнту концентрації прибутку банківського сектору України перевищував 100%, що пояснюється тим, що 3 найбільші банки України разом за рік отримали більше прибутку, ніж усі банки сумарно, адже весь прибуток банківського сектору у сумі був зменшений за рахунок негативного впливу від'ємного фінансового результату багатьох банків.

Тим не менш, оцінка монополізації ринку лише за коефіцієнтом концентрації не може бути повною та точною, так як даний метод має недоліки, зокрема не враховує структурні особливості ринку - однакові

коефіцієнти концентрації можуть бути у ринках із кардинально різним розподілом часток окремих банків. Також, метод не враховує вплив інших банків на формування конкуренції на ринку [30]. До того ж, на практиці концентрація активів не завжди є досить точним показником. Відповідно до досліджень Світового банку, традиційні показники концентрації відображають лише структуру ринку і не мають чіткого зв'язку з конкуренцією (Besk, 2008) [31]. Наприклад, збільшення концентрації банківського сектора може спостерігатися одночасно зі зростанням конкуренції в консолідації банківського сектора (Besk, 2008) [31]. Таким чином, структурні показники (індикатори концентрації) не дають повного уявлення про ступінь конкуренції в банківському секторі, її стабільність у часі.

Для вирішення цього суттєвого недоліку при аналізі монополізації ринку, було запропоновано індекс Герфіндаля-Гіршмана (індекс ННІ), який характеризує рівень концентрації та монополізації на ринку з урахуванням усіх часток учасників цього ринку. Відповідно, значення індексу залежить від кількості суб'єктів господарювання на ринку та є досить чутливим до монополізації ринку – більше значення індексу ННІ є характерним для більш монополізованих ринків і навпаки, менше значення індексу ННІ відповідає менш монополізованим ринкам. Граничне нормативне значення індексу складає 0.1. Відповідно, при отриманні показника $ННІ \geq 0.1$ ринок можна охарактеризувати монополізованим [32].

Провівши таким чином аналіз структури банківського ринку України упродовж 2019-2023 рр. та розрахувавши значення індексу ННІ, представимо отримані результати на рис 2.4:

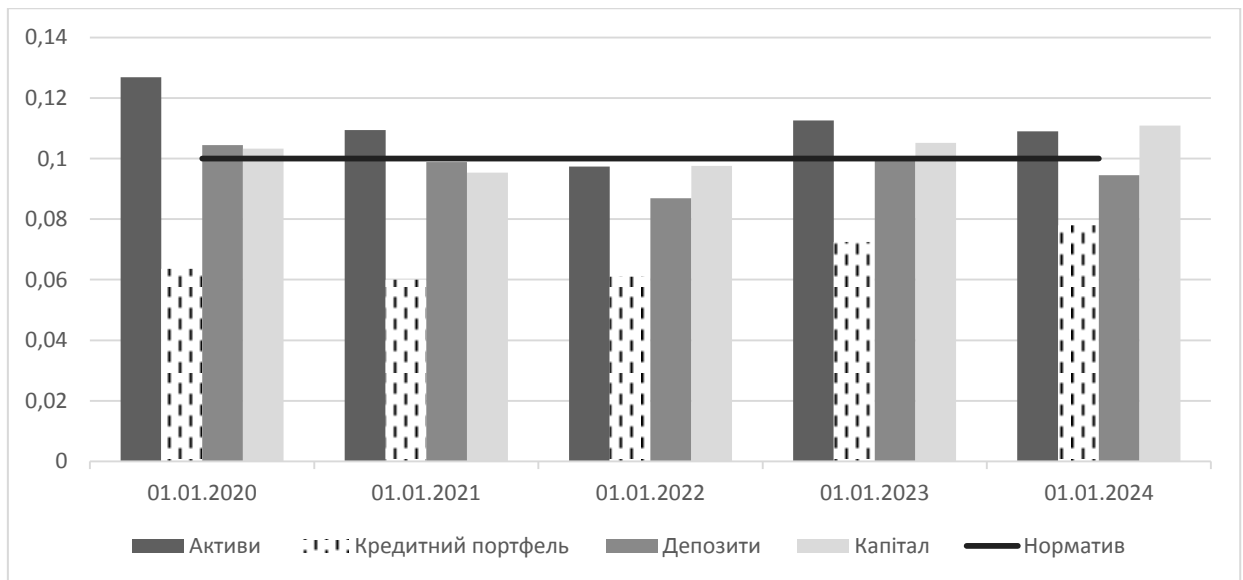

Рис. 2.4 Динаміка індексу ННІ за окремими категоріями ринку банківських послуг

Джерело: складено автором на основі матеріалів [29]

Як видно із наведеного графіку, упродовж 2019-2023 рр. показник *ННІ* змінювався нерівномірно, зокрема зменшився з 0.1268 до 0.0973 упродовж 2019-2021 рр. та збільшився до 0.1089 на початок 2024 році у розрізі часток банків за активами. Водночас, можна зробити висновок, що упродовж повномасштабного вторгнення, концентрація на банківському ринку збільшувалася, що пояснюється ліквідацією 8-ми банківських установ за досліджуваній період та зростанням домінуючої позиції великих банків на ринку банківських послуг. Що стосується депозитів – можемо спостерігати поступове зменшення індексу ННІ упродовж досліджуваного періоду з 0.1043 до 0.0945. Також можемо спостерігати наявність ознак монополізації ринку за капіталом банків, зважаючи на перевищення нормативного значення індексу ННІ майже за весь досліджуваній період. За останні 4 роки його значення поступово збільшувалось з 0.095 до 0.111, що негативно впливає на конкуренцію на банківському ринку. У той же час, аналіз концентрації та монополізації кредитного портфелю банків показав її незначну присутність на даному сегменті ринку, так як значення індексу ННІ становило менше 0.1 упродовж усього досліджуваного періоду та коливалось у діапазоні від 0.06

до 0.08. Проте, варто звернути увагу на помітну динаміку поступового зростання монополізації ринку кредитних портфелів банку.

Для доповнення аналізу концентрації та монополізації ринку банківських послуг доцільно провести дослідження коефіцієнту Джині для кожної з категорій ринку. Даний показник за своєю економічною сутністю відображає нерівність розподілу частки, що у контексті дослідження монополізації ринку може свідчити про рівень різниці розподілу часток між найбільшими та найменшими банками. Тобто чим більшим виявиться коефіцієнт Джині – тим більшою буде нерівність розподілу часток банків на ринку і, тим імовірніше на ринку будуть спостерігатися ознаки монополістичного ринку.

На рисунку 2.5 можемо спостерігати наведені результати аналізу коефіцієнта Джині на ринку банківських послуг України за останні 5 років:

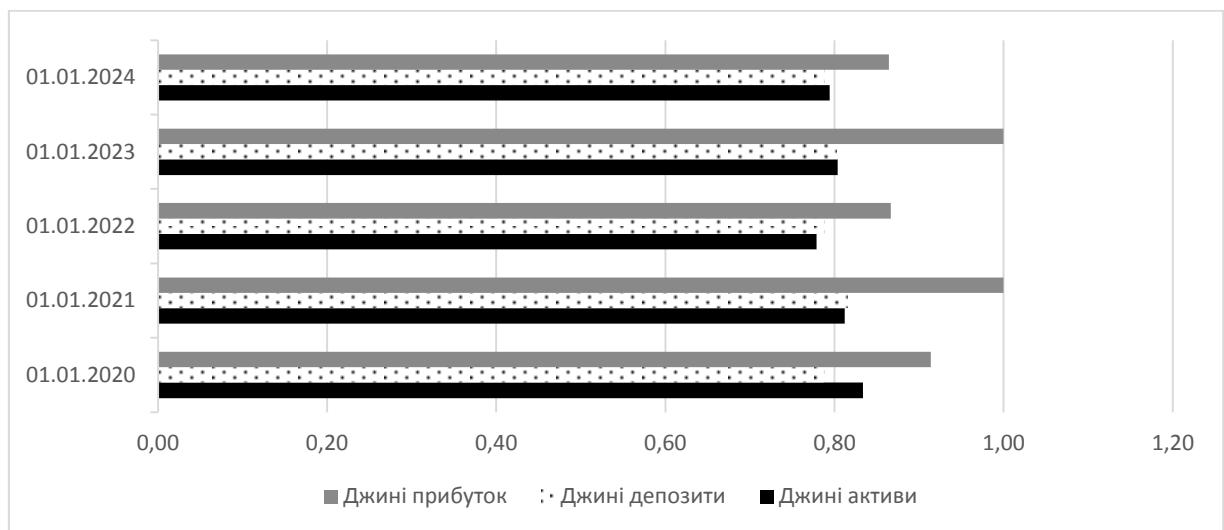

Рис. 2.5 Динаміка коефіцієнту Джині на ринку банківських послуг

Джерело: складено автором на основі матеріалів [29]

Як показують результати, коефіцієнт Джині упродовж досліджуваного періоду на ринку банківських послуг залишається завищеним (його значення щороку становить понад 0.75) та може свідчити про високу нерівність розподілу часток банків на ринку та, імовірно, ілюструє високий рівень монополізації на ринку банківських послуг. Варто зауважити, що станом на 01.01.2021 та 01.01.2023 рр. значення коефіцієнту Джині дорівнювало 1, що означає абсолютну нерівність розподілу прибутку на ринку банківських

послуг, що пояснюється тим, що основний прибуток банківської системи припав на ПриватБанк, у той час як інші банки закінчили аналогічні роки або з негативним фінансовим результатом, або із незначним прибутком.

Підбивши підсумки, можна зазначити, що банківська галузь в Україні є досить висококонцентрованою, про що свідчить аналіз ринку банківських послуг за методом коефіцієнту концентрації CR3, CR5 та CR10. Зокрема, результати дослідження свідчать, що понад 46% ринку за часткою активів належить трьом найбільшим банкам, понад 55% - п'ятьом, та майже 80% - десятьом найбільшим банкам станом на 01.01.2024. У розрізі категорій можемо спостерігати, що найбільше значення індексу концентрації зафіксовано серед прибутковості банку – понад 55% усього прибутку станом на 01.01.2024 було зосереджено у трьох найбільших банках, приблизно 66.5% - у п'ятих, та понад 87% - у десяти. Найменший коефіцієнт концентрації спостерігається серед кредитних портфелів – станом на 01.01.2024 трійка найбільші банки зосередили 37.8% усіх кредитів, п'ятірка – 55%, а десять найбільших банків – майже 78%. Таким чином, на основі отриманих результатів, ринок банківських послуг в Україні є висококонцентрованим, що ймовірно може свідчити про високий рівень монополізації ринку, проте більш об'єктивну та точну оцінку ринку можна отримати на основі аналізу індексу ННІ та коефіцієнта Джині, що враховують структуру ринку. Відповідно до розрахунків, станом на 01.01.2024, ринок банківських послуг України за майже усіма категоріями, окрім виданих кредитів, спостерігається надмірна концентрація (значення індексу ННІ перевищує нормативне 0.1). Водночас, аналіз коефіцієнту Джині станом на 01.01.2024 показав досить високий, що свідчить про високий рівень нерівності розподілу часток банків на ринку та про високий рівень впливу на ринок окремих найбільших банків, що дозволяє зробити висновок про наявність високої монополізації ринку.

2.2 Моделювання оцінки конкурентного середовища на банківському ринку

У п.п. 2.1 нами було проведено дослідження конкурентного середовища банківського ринку України з використанням структурних моделей. Однак, не зважаючи на те, що структурні моделі є достатньо ефективним інструментом оцінки монополізації ринку, але все ж існують виняткові ситуації, коли не простежується кореляція між рівнем концентрації ринку та його монополізацією. Відповідно ще у 1970-1980 рр. для аналізу концентрації та монополізації ринку були визначені неструктурні моделі, зокрема модель «Panzara Rosse», яка користується широкою популярністю та використанням як серед іноземної, так і вітчизняної наукових літератур.

Модель «Panzar Rosse» була розроблена економістами Марком Панзаром і Джеймсом Россом у 1987 році та є методологією, яка використовується для оцінки рівня конкуренції на ринку [33]. Дана модель використовує економетричні методи для оцінки ступеня, з яким зміни ринкових цін впливають на доходи фірм, що працюють на ринку. Ці методи базуються на рівнянні доходів фірм і досліджують, як зміни цін на продукцію впливають на доходи фірм. Основна ідея цієї моделі полягає в тому, що на більш конкурентних ринках зміни цін повинні мати менший вплив на дохід порівняно з менш конкурентними ринками. У моделі обчислюється показник, відомий як Н-статистика, який використовується для визначення ступеня конкуренції на ринку.

Класичне визначення Н-статистики передбачає вимірюванні ступеня з яким зміна факторних цін відображається на зміні доходу банківської установи. На початку розрахунку визначається оцінка еластичності процентних (або загальних) доходів банку за трьома факторними цінами – вартості залучення ресурсів (Average Funding Rate), вартості трудових ресурсів (Price of Personal Expense) і вартості інших витрат (Price of Other

Non Interest and Labour Expenses). Наступним кроком результати оцінки еластичності даних показників додається та отримується досліджувана Н-статистика, яка дозволяє надати якісну оцінку конкуренції на ринку банківських установ. Якщо у результати розрахунків отриманий результат Н-статистики склав $H \leq 0$, тоді ринок можна назвати монополічним. Якщо отриманий результат Н-статистики знаходиться у діапазоні $0 < H < 1$, то ринок відповідає монополістичній конкуренції. Якщо значення отриманої Н-статистики складає $H = 1$, тоді ринок є досконалою конкуренцією [33]. Зважаючи на сутність її визначення та аналіз попередніх наукових робіт, можна описати рівняння оцінки Н-статистики наступним чином:

$$H_{stat} = \beta_{afr} + \beta_{ppe} + \beta_{ponile} = \begin{cases} \leq 0, & \text{монополія} \\ \in (0, 1) & \text{монополістична} \\ & \text{конкуренція} \\ = 1, & \text{абсолютна конкуренція} \end{cases} \quad (2.1)$$

де β_{afr} – вартість залучення ресурсів;

β_{ppe} – вартість трудових ресурсів;

β_{ponile} - вартість непроцентних витрат.

Алгоритм дій при використанні моделі «Panzara Rosse» представлений на рис. 2.6

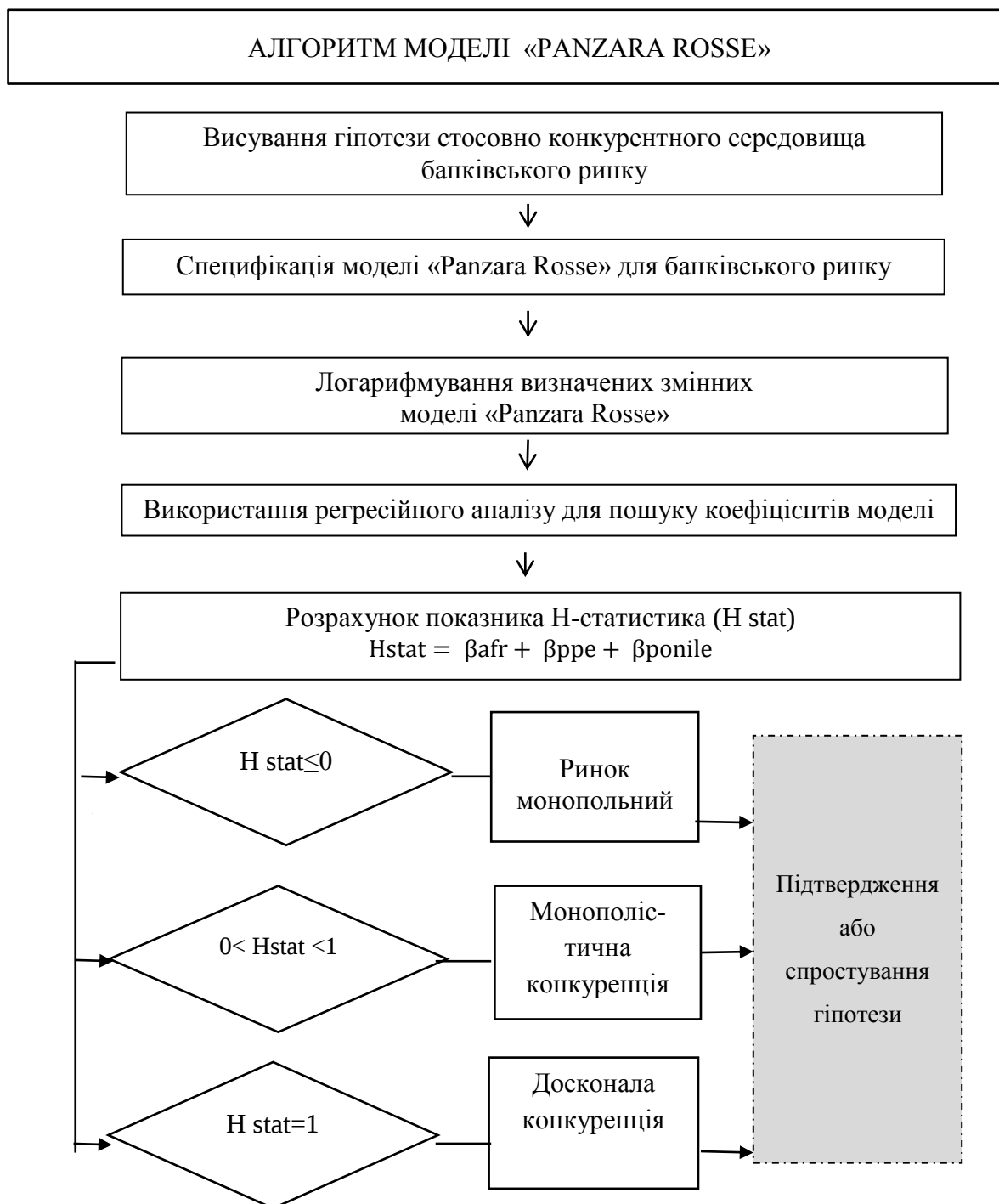

Рис. 2.6 Алгоритм використання моделі «Panzara Rosse»

Джерело: складено на основі [34]

Модель «Panzara Rosse» широко використовують у наукових дослідженнях. Зокрема, вітчизняні науковці, Жердецька Л. В. (2009, 2016) [35, 36], Гірна (2014) [37], Карчева (2021) [38] провели низку досліджень конкурентного середовища банківського ринку України. За результатами проведеного дослідження згаданих праць нами для побудови моделі «Panzara

Rosse” були використані показники, запропоновані Жердецькою Л.В. у своїй статті «Розвиток банківської конкуренції та її вплив на системну стабільність в Україні» Жердецька Л.В. та Бережна Т.Г. досліджували конкуренцію в умовах високого рівня невизначеності, а саме у 2007-2008 роках (початок світової фінансової кризи) та 2014-2015 роках (початок першої фази російсько-української війни) [35, 36]. Нами у розрахунках були використані аналогічні показники, а саме [на основі 36]:

- основною залежною змінною у моделі є рентабельність активів (ROA) банківської установи (Y);
- цінові чинники впливу на залежну змінну складаються із вартості фінансових ресурсів (P1), вартість кадрових ресурсів (P2) та витрати на утримання основних засобів (P3);
- інші банківські чинники впливу на валовий прибуток банку складаються із таких показників як обсяги кредитного портфелю (X1), надання банківських послуг (X2), адекватність власного капіталу (X3) та обсяг операцій з цінними паперами (X4).

Для побудови та аналізу моделі були використані показники фінансової діяльності всіх банків України за період дослідження, взяті з офіційного сайту Національного банку України [29].

У нашому дослідженні було використане наступне рівняння [36];

$$\ln (\text{INTR}_{it}) = \ln \alpha + \sum \beta_f \ln (P_{f, it}) + \sum \gamma_k X_{k, it} + \varepsilon_{it}, \quad (2.2)$$

де INTR_{it} – значення рентабельності активів (ROA) банку і;

$(P_{f, it})$ та $X_{k, it}$ – вартість факторів або ресурсів f , i контрольною змінною k банку i .

Аналіз Н-статистики, що вимірює еластичність доходу відносно вартості факторів виробництва, здійснюється таким чином: $H = \sum \beta_f$ (рис. 2.6).

Результати розрахунку економіко-математичної моделі, що була побудована у програмному комплексі MS Excel за допомогою функції «Аналіз даних», представлені у табл. 2.1

Таблиця 2.1

Статистичні параметри моделей для аналізу Н-статистики банківського сектору України станом на 01.01.2023 рр.

Показники	Статистичні характеристики					
	Специфікація 1 надійність 95%		Специфікація 2 надійність 92%		Специфікація 3 надійність 95%	
Змінні	коеф	Р-знач	коеф	Р-знач	коеф	Р-знач
Y	-1.773	0.016	-1.503	0.001	-1.632	0.0004
Цінові чинники						
P1	-0.576	0.0356	-0.571	0.016	-0.459	0.039
P2	-0.526	0.302	–	–	–	–
P3	0.347	0.099	0.422	0.017	0.495	0.004
Інші банківські чинники						
X1	0.088	0.760	–	–	–	–
X2	0.487	0.085	0.324	0.162	–	–
X3	1.076	0.002	0.949	0.003	1.097	0.004
X4	0.226	0.598	–	–	–	–
Характеристика моделі в цілому						
Н-статистика	-0.755		-0.149		0.036	
Р-квадрат	0.429		0.395		0.364	
Значущість F-критерію	0.003		0.0004		0.003	
Р-квадрат залишків моделі	0.0002		0.0002		0.0001	

Джерело: складено автором на основі матеріалів [29]

Відповідно до результатів проведеного дослідження можна зробити висновок, що всі специфікації моделей є точними, адекватними та надійними. Однак, показники Р-значущості окремих факторів дають змогу стверджувати про їх неадекватність та, відповідно, постає необхідність у проведенні подальших розрахунків. Перші результати розрахунків моделі показали, що за такими факторами, як X1, X4 та P1, модель є неадекватною, так як їх показники Р-значущості є зависокими та не потрапляють у критичну область ($\alpha = 0,05$) відповідно, $0.302 > 0.05$, $0.750 > 0.05$ та $0.598 > 0.05$. Відповідно, у загальному висновку, досліджувана модель була непридатною для визначення економічних висновків. У другій специфікації моделі результати показали її придатність для визначення якісних висновків, проте для досягнення її адекватності необхідно або зменшити рівень надійності з

95% до 92%, зважаючи на неадекватність отриманих результатів за змінною X_2 , або виключити фактор X_2 з розрахунків. Результати дослідження за третьою специфікацією після виключення фактору X_2 показали її адекватність та придатність на рівні надійності 95%: кожна змінна моделі задовольняла умову $t > P$. Значення множинного R складає 0,6036.

Отримані результати розрахунків можуть свідчити про високий рівень монополізації, так як значення H -статистики майже дорівнює 0 (0.036). Такий результат досить відрізняється від результатів, що були отримані у попередніх дослідженнях, зокрема у наукових працях Жердецької Л. В. [35, 36], де значення H -статистики коливалось у діапазоні від 0,491 до 0,455 для аналізу банківського сектору за 2007-2008 рр., та від 0,366 до 0,358 для результатів аналізу банківського сектору за 2014-2015 рр. Однак, варто звернути увагу, що у 2022 році після повномасштабного вторгнення економіка України опинилася зовсім в інших умовах, ніж під час економічної кризи 2008 року та навіть у порівнянні з 2014 роком. Відповідно, на результати розрахунків негативно могли вплинути, по-перше, збитки від підвищення норми резервування, а по-друге, вплив високого рівня невизначеності бізнесу щодо майбутнього України. Також, варто звернути увагу, що упродовж 2022 року НБУ було здійснено впровадження ряду процедур з підтримання фінансового сектору України у період повномасштабної війни, зокрема здійснення бланкового рефінансування банків для підтримання ліквідності без обмежень, спрощення процедур та вимог щодо функціонування банків, скасування застосування заходів впливу за порушення нормативів регулятора, підвищення відсоткової ставки, пом'якшено регуляцію банківського сектору, зокрема за рахунок призупинення здійснення виїзних перевірок з фінмоніторингу на період дії воєнного стану, відмова НБУ від планів активувати буфер капіталу, заборона розподілу капіталу банками, зокрема шляхом виплати дивідендів. Також були послаблені вимоги до управління проблемними активами та призупинені вимоги щодо відновлення, переоцінки та перевірки застав,

впроваджено кредитні капікули за позиками на початок дії воєнного стану [39]. Усі зазначені заходи регулятора, разом із врахуванням того факту, що висока частка банківських установ за результатами діяльності 2022 року отримала негативний фінансовий результат, могли знизити адекватність моделі. Загалом, можемо спостерігати, що найбільше прибутковість банку залежить від вартості залучення коштів, операційних витрат та обсягу операцій з інвестиціями, що включають в себе операції з борговими цінними паперами як за справедливою, так і амортизованою собівартістю та включають казначейські зобов'язання та облігації внутрішньої державної позики.

Також нами було проведено дослідження конкурентного середовища за Н-статистикою станом на 01.01.2024. Результати проведених досліджень моделі станом на 01.01.2024 показали точність, адекватність та надійність усіх її специфікацій. Однак, показники Р-значущості окремих факторів дають змогу стверджувати про їх неадекватність та, відповідно, постає необхідність у проведенні подальших розрахунків. Перші результати розрахунків моделі показали, що за такими факторами, як X_1 , X_3 та P_3 , модель є неадекватною, так як їх показники Р-значущості є завищеними та не потрапляють у критичну область ($\alpha = 0,05$) відповідно, $0.684 > 0.05$, $0.850 > 0.05$ та $0.634 > 0.05$. Відповідно, у загальному висновку, досліджувана модель була непридатною для визначення економічних висновків. Друга специфікація моделі результати показала її придатність для визначення якісних висновків, проте для досягнення її адекватності необхідно або зменшити рівень надійності з 95% до 92%, зважаючи на неадекватність отриманих результатів за змінною P_1 , або виключити фактор P_1 з розрахунків. Результати дослідження за третьою специфікацією після виключення фактору **P_2** показали її адекватність та придатність на рівні надійності 95%: кожна змінна моделі задовольняла умову $\alpha > P$. Значення множинного R складає 0,8961.

Результати розрахунку економіко-математичної моделі, що була побудована у програмному комплексі MS Excel за допомогою функції «Аналіз даних», представлені у табл. 2.2

Таблиця 2.2

Статистичні параметри моделей для аналізу Н-статистики банківського сектору України станом на 01.01.2024 рр.

Показники	Статистичні характеристики					
	Специфікація 1 надійність 95%		Специфікація 2 надійність 92%		Специфікація 3 надійність 95%	
Змінні	коэф	Р-знач	коэф	Р-знач	коэф	Р-знач
Y	-0.928	0.001	-0.996	7.6E-05	-0.791	0.0001
Цінові чинники						
P1	-0.185	0.131	-0.165	0.139	—	—
P2	0.546	0.005	0.490	0.0004	0.473	0.006
P3	0.036	0.634	—	—	—	—
Інші банківські чинники						
X1	0.030	0.684	—	—	—	—
X2	-0.778	1.2E-14	-0.770	8.4E-17	-0.764	1.15E-16
X3	-0.027	0.850	—	—	—	—
X4	0.332	0.073	0.311	0.039	0.338	0.026
Характеристика моделі в цілому						
Н-статистика	0.397		0.325		0.473	
Р-квадрат	0.814		0.812		0.803	
Значущість F-критерію	1.92E-14		7.9E-17		2.63E-17	
Р-квадрат залишків моделі	0.0001		0.0001		0.0001	

Джерело: складено автором на основі джерел [29]

Можемо спостерігати, що відповідно до розрахунків, Н-статистика становила 0.473, що характеризує банківський сектор України станом на 01.01.2024 як ринок із монополістичною конкуренцією. Аналіз моделі показав, що рентабельність активів в банку залежить від витрат банківських установ на кадрову забезпечення, обсягу надання банківських послуг та обсягів операцій із борговими цінними паперами, зокрема казначейськими зобов'язаннями та операцій з ОВДП. Водночас, варто відмітити, що упродовж 2023 року економіка України і банківський сектор також поступово адаптувались до функціонування у період війни та невизначеності. Подальша

адаптація сектору та економіки загалом до роботи в кризових умовах створила можливості для поетапного скасування регулятором пом'якшень щодо діяльності банківських установ, які були запроваджені на початку 2022 року. Зокрема, було здійснено посилення вимог щодо виконання нормативів регулятора, також заходи щодо підвищення якості кредитного портфелю, що було здійснено за рахунок збереження високих відсоткових ставок за позиками та доступу банків до високоякісних ліквідних інструментів та дешевої ресурсної бази. Таким чином, це дозволило банківським установам значно збільшити показники прибутковості та рентабельності у 2023 році порівняно з 2022, що позитивно вплинуло на адекватність моделі та отримання її результатів.

Таким чином, результати розрахунків за двома різними періодами свідчать про значні зміни в банківському секторі України в умовах війни. Перший аналіз показав, що станом на 01.01.2023 рівень монополізації був високим (значення Н-статистики майже дорівнює 0,036), що суттєво відрізняється від попередніх досліджень. На цей результат вплинули збитки від підвищення норми резервування та високий рівень невизначеності бізнесу. Крім того, Національний банк України впровадив низку заходів для підтримання фінансового сектору, що могло знизити адекватність моделі.

Дослідження проведене станом на 01.01.2024, показало, що значення Н-статистики дорівнює 0,473, зазначене вказує на присутність ознак монополістичної конкуренції в банківському секторі. Упродовж 2023 року економіка та банківський сектор адаптувались до функціонування в умовах війни, що дозволило поступово скасувати деякі пом'якшення, зокрема посилення регуляторних вимог та підвищенню якості кредитного портфелю. Це сприяло зростанню прибутковості банків та підвищенню адекватності моделей.

2.3 Аналіз конкурентної позиції АТ КБ «ПриватБанк»

Дослідження конкурентної позиції банку має важливе значення для його ефективної діяльності в умовах постійних змін та фінансової нестабільності на банківському ринку та є важливою складовою стратегічного управління та розвитку банківських установ. Результати таких досліджень дозволяють оцінити ступінь конкурентоздатності банку порівняно з іншими учасниками ринку та визначити стратегічні напрямки його подальшого розвитку.

АТ КБ «ПриватБанк» – один з найбільших комерційних банків України, заснований 19 березня 1992 року в місті Дніпро (на той час Дніпропетровськ). У грудні 2016 року банк був націоналізований урядом України через загрозу фінансової стабільності країни та банківської системи. ПриватБанк обслуговує мільйони фізичних та юридичних осіб, надаючи широкий спектр фінансових послуг та надає можливість обслуговуватись як у відділеннях, так і дистанційно. ПриватБанк відомий своїми інноваційними рішеннями у сфері цифрових банківських послуг, зокрема популярним мобільним додатком Privat24, який дозволяє клієнтам отримувати повний спектр банківських операцій у будь-якій точці світу онлайн. ПриватБанк має одну з найбільших мереж відділень в Україні, забезпечуючи доступність банківських послуг по всій країні, і є лідером за кількістю емітованих банківських карток, обсягом депозитів населення, обсягами споживчого кредитування фізичних осіб та інших продуктів [41].

Перш за все, необхідно проаналізувати місце АТ КБ «ПриватБанк» на ринку банківських послуг України серед усіх банків. Визначення позиції Приватбанку було здійснено шляхом визначення рейтингу банків за обсягом активів, депозитів та кредитного портфелю. У таблиці 2.3 можемо спостерігати рейтинг 5-ти найбільших банків на ринку за обсягами загальних активів (див. таблицю 2.3):

Таблиця 2.3

ТОП-5 банків за обсягом активів

Рейтинг	Станом на 01.01.2023			Рейтинг	Станом на 01.01.2024		
	Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку		Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку
1	АТ КБ "Приватбанк"	737,4	27,1	1	АТ КБ "Приватбанк"	878,2	26,5
2	АТ "Ощадбанк"	298,2	10,9	2	АТ "Ощадбанк"	369,6	11,2
3	Укрексімбанк	256,5	9,4	3	Укрексімбанк	285,4	8,6
4	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	187,3	6,9	4	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	203,6	6,2
5	АБ "УКРГАЗБАНК"	146,4	5,4	5	АБ "УКРГАЗБАНК"	190,3	5,6
	Усього за 5-ма банків	1 625,7	59,8		Усього за 5-ма банками	1 927,1	58,2
	Усього по системі	2 716,8	100,0		Усього по системі	3 308,6	100,0

Джерело: складено автором на основі [29]

Як показують результати дослідження, позиція АТ КБ «ПриватБанк» на ринку за обсягом активів є лідируючою, адже Приват упродовж 2022-2023 рр. має найбільше активів у банківському секторі, значно випереджаючи конкурентів. Якщо на початок 2023 року загальні активи ПриватБанку склали 737.4 млрд грн, то на початок 2024 року спостерігаємо їх збільшення до 878.2 млрд грн на 130.8 млрд грн, або на 19.1%. У той же час, приріст обсягу активів другого у рейтингу Ощадбанку склав лише 71.4 млрд грн на 23.9%. Таким чином, розрив обсягу активів між ПриватБанком та Ощадбанком станом на 01.01.2024 складає 508.6 млрд грн. Загалом, структура банківського ринку за часткою активів за досліджуваний період не зазнавала змін та ілюструє, що станом на початок 2024 року понад 58% усього ринку за активами належить 5-ом найбільшим банкам та свідчить про високий рівень концентрації ринку. Водночас спостерігається позитивна динаміка щодо зменшення даного показника упродовж 2022-2023 рр. з 59.8% до 58.2% на 1.6 в.п. Частка Приватбанку на ринку за обсягом активів упродовж досліджуваного періоду зменшилась з 27.1% до 26.5%.

Наступним розглянемо структуру та динаміку банківського сектору за обсягами кредитного портфелю банків (див. табл. 2.4):

Таблиця 2.4

ТОП-5 банків за обсягами кредитного портфелю

Рейтинг	Станом на 01.01.2023			Рейтинг	Станом на 01.01.2024		
	Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку		Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку
1	АТ "Ощадбанк"	83,2	12,1	1	АТ КБ "Приватбанк"	95,6	13,9
2	Укрексімбанк	82,4	12,0	2	АТ "Ощадбанк"	89,1	12,9
3	АТ КБ "Приватбанк"	71,4	10,4	3	Укрексімбанк	75,6	10,9
4	АБ "УКРГАЗБАНК"	64,8	9,4	4	АБ "УКРГАЗБАНК"	63,3	9,2
5	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	61,8	9,0	5	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	52,6	7,6
	Усього за 5-ма банками	363,6	52,9		Усього за 5-ма банками	376,3	54,7
	Усього по системі	686,9	100,0		Усього по системі	688,4	100,0

Джерело: складено автором на основі [29]

Аналіз даних свідчить, що позиція ПриватБанку серед кредитних портфелів банків на ринку змінювалась протягом досліджуваного періоду: на початок 2023 року Приватбанк займав третє місце у рейтингу, і лише на початок 2024 року ПриватБанку вдалося сформувати найбільший кредитний портфель на ринку. Упродовж досліджуваного періоду можемо спостерігати загальне його збільшення з 71.4 млрд грн до 95.6 млрд грн на 24.2 млрд грн, або на 33.9%.

Водночас, кредитні портфелі конкурентів, зокрема Ощадбанку та Укрексімбанку, показали збільшення на 5.9 млрд грн, або на 7.1 % та зменшення на 6.8 млрд грн, або на 8.3% відповідно. Загальний розрив між кредитним портфелем Ощадбанку збільшився до 6.5 млрд грн на користь ПриватБанку. Водночас варто зауважити, що позиція ПриватБанку на ринку за кредитним портфелем є динамічною, тому існує необхідність у її зміцненні.

Загальна частка кредитного портфелю ПриватБанку на ринку упродовж досліджуваного періоду збільшилась з 10.4% до 13.9% на 3.5 в. п., що свідчить про закріплення його на ринку як лідера за обсягом виданих кредитів.

Таблиця 2.5

ТОП-5 банків за обсягами депозитів

Рейтинг	Станом на 01.01.2023			Рейтинг	Станом на 01.01.2024		
	Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку		Назва банку	млрд. грн	У % до підсумку
1	АТ КБ "Приватбанк"	464,9	24,1	1	АТ КБ "Приватбанк"	549,7	22,6
2	АТ "Ощадбанк"	231,3	12,0	2	АТ "Ощадбанк"	299,0	12,3
3	Укрексімбанк	175,6	9,1	3	Укрексімбанк	213,0	8,7
4	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	143,5	7,4	4	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	158,5	6,5
5	АБ "УКРГАЗБАНК"	112,8	5,8	5	АБ "УКРГАЗБАНК"	154,1	6,3
	Усього за 5-ма банками	1 128,1	58,4		Усього за 5-ма банками	1 374,3	56,4
	Усього по системі	1 931,3	100		Усього по системі	2 435,9	100

Джерело: складено автором на основі [29]

Результати розрахунків свідчать, що упродовж 2022-2023 років структура п'ятірки найбільших банків на ринку за обсягом депозитів залишалася незмінною: ПриватБанк займає лідируючу позицію, на другому місці – Ощадбанк. Обсяг вкладів населення у ПриватБанку за досліджуваний період збільшились. Водночас, спостерігаємо зменшення частки ПриватБанку у структурі ринку з 24.1% до 22.6% на 1.5 в. п., у той же час розрив між ПриватБанком та Ощадбанком за досліджуваний період зріс з 233.6 млрд грн до 250.7 млрд грн на 17.1 млрд грн. Можемо зробити висновок, що ПриватБанк є стійким лідером на ринку та має майже вдвічі більший обсяг депозитів ніж у його конкурента Ощадбанка. Водночас, варто звернути увагу на негативну тенденцію щодо зменшення частки ПриватБанку на ринку, що свідчить про послаблення його впливу і посилення впливу конкурентів.

Можемо спостерігати домінуючу позицію ПриватБанку на ринку депозитів – упродовж досліджуваного періоду банк займає перше місце на ринку. Аналіз даних показав зростання депозитів ПриватБанку з 464.9 млрд грн до 549.7 млрд грн на 84.8 млрд грн, або на 18.2%. Різниця між обсягами депозитів ПриватБанку та Ощадбанку збільшилася протягом досліджуваного періоду з 233.6 млрд грн до 250.7 млрд грн на 17.1 млрд грн. Водночас, спостерігаємо зменшення частки ПриватБанку у структурі ринку з 24.1% до 22.6% на 1.5 в. п. Таким чином, можемо зробити висновок про позитивну динаміку щодо утримання конкурентної позиції ПриватБанку, але варто звернути увагу на негативну динаміку впливу на ринок депозитів (зменшення його частки).

Таким чином, на основі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що основним конкурентом ПриватБанку на банківському ринку є Ощадбанк, який займає друге місце у рейтингу як за обсягом активів, , так і за розміром депозитів та кредитного портфелю. Проте, варто звернути увагу, що у ТОП-5 за даними категоріями ринку банківських послуг присутні 4 державні банки (ПриватБанк, Ощадбанк, Укргазбанк, Укрексімбанк) і лише один приватний (Райффайзен Банк), тому, на нашу думку, для більш глибокого та повного аналізу конкурентної позиції державного ПриватБанку, варто порівняти показники його діяльності не тільки з Ощадбанком (державним банком), що має схожі принципи діяльності, а й з єдиним приватним Райффайзен Банком, стратегія діяльності якого відрізняється від державних.

Перш за все, необхідно проаналізувати ресурсну базу кожного з трьох банків, завдяки якій формуються основні джерела активних операцій. Основним методом даного дослідження є аналіз структури та динаміки коштів клієнтів банківської установи, що дозволить визначити, основні канали залучення банківських ресурсів.

У таблиці 2.6 за результатами дослідження проілюстровані склад, структура та динаміка коштів клієнтів АТ КБ «ПриватБанку» за період 2021-2023 рр.:

Таблиця 2.6

Склад, структура та динаміка коштів клієнтів
АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Показники	Станом на						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	%	%
Кошти клієнтів, усього, у т.ч.	321,7	100,0	464,9	100,0	549,69	100,0	44,5	18,2
<i>Юридичних осіб у т.ч.</i>	95,1	29,6	130,3	28,2	157,33	28,7	37,0	20,7
На вимогу	82,6	86,8	116,1	89,1	144,63	91,9	40,6	24,6
Строкові	12,5	13,2	14,2	10,9	12,70	8,1	13,6	-10,6
<i>Фізичних осіб у т.ч.</i>	226,4	70,4	333,9	71,8	391,51	71,3	47,5	17,3
На вимогу	136,6	60,3	243,4	72,9	314,20	80,3	78,2	29,1
Строкові	89,8	39,7	90,5	27,1	77,31	19,7	0,8	-14,6

Джерело: складено автором на основі [29]

У 2022 році спостерігаємо збільшення коштів клієнтів на 44.5%, що у більшій ступені відбулося за рахунок збільшення коштів фізичних осіб на 47.5%, у той час як обсяги коштів корпоративних клієнтів зросли на 37%. Спостерігаємо високі показники приросту коштів на вимогу серед фізичних осіб – 78.2% за рік. Кошти на вимогу корпоративних клієнтів зросли на 40.6%

У 2023 році кошти клієнтів збільшились на 18.2%, зокрема за рахунок збільшення коштів фізичних осіб на 17.3% та корпоративних клієнтів на 20.7%. Спостерігаємо негативну динаміку обсягів строкових вкладів як серед фізичних осіб (-14.6%), так і корпоративних клієнтів (-10.6) та збільшення частки коштів на вимогу.

Таким чином, аналіз структури ресурсної бази ПриватБанку показав, що найбільше вона складається із коштів фізичних осіб – понад 70% ресурсів

станом на 01.01.2024. Позитивна динаміка обсягів депозитів була отримана за рахунок збільшення коштів фізичних та юридичних осіб. Тим не менш, варто звернути увагу на збільшення частки коштів на вимогу (80.3% усіх депозитів фізосіб та 91.9% усіх депозитів юросіб станом на 01.01.2024), що створює ризик ліквідності банку та неможливість точно планувати свою діяльність.

Для порівняння, у таблиці 2.7 можемо спостерігати динаміку структури ресурсної бази Ощадбанку:

Таблиця 2.7

Склад, структура та динаміка коштів клієнтів

АТ «Ощадбанк» у 2021-2023 рр.

Показники	Станом на						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	%	%
Кошти клієнтів, усього, у т.ч.	188,9	100,0	231,3	100,0	298,97	100,0	22,4	29,3
<i>Юридичних осіб у т.ч.</i>	66,8	35,4	62,4	27,5	108,89	36,7	-6,6	74,5
На вимогу	57,5	86,1	54,3	87,0	92,04	84,5	-5,6	69,5
Строкові	9,3	13,9	8,1	13,0	16,86	15,5	-12,9	108,1
<i>Фізичних осіб у т.ч.</i>	121,8	64,5	166,7	72,5	188,33	63,3	36,9	13,0
На вимогу	53,4	43,8	95,9	57,5	104,52	55,5	79,6	9,0
Строкові	68,4	56,2	70,8	42,5	83,82	44,5	3,5	18,4

Джерело: складено автором на основі [29]

У 2022 році Ощадбанк збільшив ресурсну базу на 22.4%, що відбулось за рахунок збільшення коштів фізичних осіб на 36.9%, кошти корпоративних клієнтів зменшились на 6.6%. Кошти на вимогу фізичних осіб складали лише 57.5% від усіх депозитів фізосіб станом на 01.01.2023, юридичних осіб – понад 87% усіх депозитів.

У 2023 році ресурсна база банку зросла на 29.3% в основному за рахунок приросту коштів корпоративних клієнтів на 74.5% на 45 млрд грн. обсяг коштів фізичних осіб зріс на 13%.

Загалом, можемо спостерігати, що найбільшу частку у структурі коштів клієнтів займають вклади фізичних осіб (понад 63% усіх коштів клієнтів станом на 01.01.2024). У той же час, за 2023 рік банк помітно наростив портфель депозитів корпоративних клієнтів – збільшення на 74.5%. Серед коштів фізичних осіб, приблизно 55% є вкладами на вимогу, серед юридичних осіб ця частка складає 92% станом на 01.01.2024. Це свідчить про наявний ризик ліквідності та неможливість точно планувати діяльність, зокрема через високу частку поточних вкладів серед коштів корпоративних клієнтів.

Табличка 2.8 ілюструє структуру ресурсної бази Райффайзен Банку:

Таблиця 2.8

Склад, структура та динаміка коштів клієнтів

АТ «Райффайзен Банк» у 2021-2023 рр.

Показники	Станом на						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	%	%
Кошти клієнтів, усього, у т.ч.	107,3	100,0	143,5	100,0	158,53	100,0	33,7	10,5
<i>Юридичних осіб у т.ч.</i>	64,3	60,0	85,6	59,9	98,02	62,0	33,1	14,5
На вимогу	58,9	91,5	79,4	92,8	78,07	79,7	34,8	-1,7
Строкові	5,5	8,5	6,2	7,2	19,94	20,3	12,7	221,6
<i>Фізичних осіб у т.ч.</i>	42,5	40,0	57,2	40,1	59,92	38,0	34,6	4,8
На вимогу	38,1	89,6	47,3	82,7	45,90	76,6	24,1	-3,0
Строкові	4,4	10,4	9,9	17,3	14,03	23,4	125,0	41,7

Джерело: складено автором на основі [29]

У 2022 році спостерігаємо збільшення коштів клієнтів на 33.7%, що відбулось за рахунок збільшення коштів юридичних осіб на 33.1% та фізичних осіб на 34.6%. Аналіз структури показав, що найбільше ресурсна база Райффайзен банку складається із коштів юридичних осіб – 60% усіх коштів.

У 2023 році збільшення ресурсної бази на 10.5% відбулося за рахунок збільшення коштів юридичних осіб на 14.5% та фізичних осіб на 4.8%. Аналіз структури показав збільшення частки коштів юридичних осіб на 2.1 в. п. до 62%.

У загальному висновку, можемо стверджувати, що ресурсна база Райффайзен Банку найбільше складається із коштів корпоративних клієнтів – 62% станом на 01.01.2024, спостерігається їх позитивна динаміка. Також, бачимо, що понад 79% коштів корпоративних клієнтів та понад 76% коштів фізичних осіб є поточними депозитами, що створює додаткових ризик ліквідності та узгодженості строків депозитів і кредитів.

Наступний аналіз структури активів банків необхідний для порівняння ефективності використання банками своїх ресурсів. У таблиці 2.9 зазначені результати аналізу активів ПриватБанку:

Таблиця 2.9

Динаміка структури активів АТ КБ «ПриватБанк»
у період з 01.01.2022 по 01.01.2024

Показники	Звітні дати						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	%	%
Високоліквідні активи	28,1	6,9	40,6	7,4	79,6	11,6	44,5	96,1
Кредитно-інвестиційний портфель, усього у т.ч.	344,6	84,6	471,5	85,8	576,3	84,1	36,8	22,2
Кредитний портфель	96,0	27,9	131,6	27,9	170,7	29,6	37,1	29,7
Інвестиційний портфель	248,5	72,1	339,9	72,1	405,6	70,4	36,8	19,3
Основні засоби та нематеріальні активи	7,4	1,8	6,6	1,2	6,7	1,0	-10,8	1,5
Інші активи	27,2	6,7	30,9	5,6	22,4	3,3	13,6	-27,5
Усього чистих активів	407,3	100,0	549,7	100,0	685,1	100,0	35,0	24,6

Джерело: складено автором на основі [29]

Відповідно до розрахунків, можемо зробити висновок, що найбільше у структурі активів ПриватБанку займає кредитно-інвестиційний портфель – 84.1% активів станом на 01.01.2024. Зростання частки високоліквідних активів протягом аналізованого періоду свідчить про прагнення зменшення ступеня ризику активних операцій, що обумовлене умовами економічної невизначеності в країні. Впродовж 2022-2023 років банк проводив більш активну (агресивну) політику щодо розміщення ресурсів, оскільки частка кредитно-інвестиційного портфеля в чистих активах коливається на рівні 84.1 – 85.8%.

Протягом аналізованого періоду банк притримується політики зменшення ринкового та збільшення кредитного ризику, оскільки відсоткова частка ринкового портфеля у кредитно-інвестиційному портфелі зменшується, а кредитного збільшується. На початку 2022 року інвестиційний (ринковий) портфель АТ КБ «ПриватБанк» складає 72.13% від загальних чистих активів або 248.5 млрд грн, на початку 2023 – 72.09% або 339.9 млрд грн, а станом на 01.08.2023 досягає 67.19% або 322.4 млрд грн. Відповідно обсяг кредитного портфелю у структурі активів зріс на 254.4 млрд грн або на 2.64%.

Для порівняння результатів, у таблиці 2.10 зазначений аналіз структури активів Ощадбанку:

Таблиця 2.10

Динаміка структури активів АТ «Ощадбанк»
у період з 01.01.2022 по 01.01.2024

Показники	Звітні дати						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	%	%
Високоліквідні активи	12,3	5,2	16,3	5,9	35,8	10,4	32,5	119,6
Кредитно-інвестиційний портфель, усього у т.ч.	209,6	88,5	239,0	87,8	289,8	84,4	14,0	21,3
Кредитний портфель	80,9	38,6	95,6	40,0	116,3	40,1	18,2	21,7

Інвестиційний портфель	128,7	61,4	143,4	60,0	173,4	59,9	11,4	20,9
Основні засоби та нематеріальні активи	8,9	3,8	8,6	3,2	11,6	3,4	-3,4	34,9
Інші активи	6,0	2,5	8,3	3,0	6,2	1,8	38,3	-25,3
Усього чистих активів	236,9	100,0	272,2	100,0	343,5	100,0	14,9	26,2

Джерело: складено автором на основі [29]

У висновку до проведеного аналізу можемо зазначити, що найбільшу частку (понад 88%) серед активів в Ощадбанку займає кредитно-інвестиційний портфель. Водночас станом на 01.08.2023 його частка зменшилась до 81.9% на 6.1 в. п. Це пояснюється необхідністю зменшення банком ступеня ризику ліквідності, що обумовлено військовими діями на території України. У структурі самого портфелю можемо спостерігати поступове збільшення частки кредитного та зменшення інвестиційного портфелів. Частка кредитного портфелю збільшилася з 38.6% до 41.2% на 2.6 в. п. У той же час інвестиційний портфель станом на 01.08.2023 складає 149.4 млрд грн, кредитний – 104.5 млрд грн. Загалом, динаміка чистих активів є позитивною та показує 26.2% збільшення за 2023 рік. Варто звернути увагу на різке збільшення обсягів високоліквідних активів – понад 119%, що пояснюється бажанням банку зменшити ризик ліквідності та обумовлене економічною нестабільністю на ринку через військові дії.

Для подальшого порівняння отриманих результатів, у таблиці 2.11 зазначений аналіз структури активів Райффайзен Банку:

Таблиця 2.11

Динаміка структури активів АТ «Райффайзен Банк»
у період з 01.01.2022 по 01.01.2024

Показники	Звітні дати						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	млрд грн	у % до підс	%	%
Високоліквідні активи	14,0	10,6	19,7	10,5	28,3	14,9	40,7	43,7
Кредитно-інвестиційний	106,3	80,7	139,4	74,4	152,7	80,7	31,1	9,5

портфель, усього у т.ч.								
Кредитний портфель	83,1	78,1	83,5	59,9	63,5	41,6	0,5	-24,0
Інвестиційний портфель	23,2	21,9	55,9	40,1	89,2	58,4	140,9	59,6
Основні засоби та нематеріальні активи	4,5	3,4	4,3	2,3	5,0	2,7	-4,4	16,3
Інші активи	6,9	5,2	23,9	12,7	3,2	1,7	246,4	-86,6
Усього чистих активів	131,7	100,0	187,3	100,0	189,1	100,0	42,2	1,0

Джерело: складено автором на основі [29]

Проведений аналіз динаміки активів Райффайзен Банку свідчить про їх збільшення на 42.2% у 2022 році та на 1% у 2023 році. У структурі активів бачимо, що найбільшу частку складає кредитно-інвестиційний портфель банку – понад 80% активів. Сама ж структура портфелю показує, що найбільше він складається з інвестиційного – понад 58%. Водночас, варто звернути увагу, що його частка за досліджуваний період зазнала значних змін – якщо станом на 01.01.2022 обсяг інвестицій складав 21.9% кредитно-інвестиційного портфелю, то станом на 01.01.2024 вже 58.4%. Також можемо спостерігати досить високу частку високоліквідних активів протягом досліджуваного періоду, яка поступово збільшувалась з 10.6% до 14.9% станом на 01.01.2024, що свідчить про зважений підхід банку щодо управління ліквідністю.

Для більш детального та глибокого аналізу ефективності управління ресурсами, розглянемо динаміку структури кредитно-інвестиційного портфелю кожного із банків, зокрема ПриватБанку (див. таблицю 2.12):

Таблиця 2.12

Склад, структура та динаміка кредитно-інвестиційного портфелю АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

Показники	Звітні дати						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	%	%
Кредитно-	344,5	100,0	471,5	100,0	576,3	100,0	36,9	22,2

інвестиційний портфель								
Кредитний портфель в т.ч.	96,0	27,9	131,6	27,9	170,7	29,6	37,1	29,7
Кошти в інших банках	25,8	26,9	60,2	45,8	75,1	44,0	133,3	24,8
юрид. особи	18,5	19,3	28,1	21,4	35,5	20,8	51,9	26,3
фізичні особи	51,7	53,8	43,2	32,8	60,1	35,2	-16,4	39,1
Інвестиційний портфель	248,5	72,1	339,9	72,1	405,6	70,4	36,8	19,3

Джерело: складено автором на основі [29]

Проведений аналіз свідчить, що у 2022 році спостерігалось збільшення кредитно-інвестиційного портфелю ПриватБанку на 36.9%, що відбулось за рахунок збільшення кредитного портфелю на 37.1% та інвестиційного на 36.8%. У структурі портфелю спостерігаємо високу частку інвестиційного портфелю (понад 72%), так як ПриватБанк дотримувався політики зменшення кредитного та збільшення ринкового ризиків.

У 2023 році загальний обсяг кредитно-інвестиційного портфелю збільшився на 22.2% за рахунок збільшення кредитного на 29.7% та інвестиційного на 19.3%. Питома вага кредитного портфелю зросла на 1.7 в. п. та склала 29.6% усього кредитно-інвестиційного портфелю станом на 01.01.2024. Найбільше у структурі кредитного портфелю займають кошти, видані іншим банкам – їх частка поступово зростала з 26.9% до 44% станом на 01.01.2024, що свідчить про зменшення впливу Райффайзену на кредитному ринку України. Кредити, видані фізичним особам, склали 60.1 млрд грн та займали 35.2% кредитного портфелю, кредити, видані юридичним особам – 20.8% станом на 01.01.2024.

Для порівняння результатів аналізу, у таблиці 2.13 наведена динаміка структури кредитно-інвестиційного портфелю Ощадбанку:

Таблиця 2.13

Склад, структура та динаміка кредитно-інвестиційного портфелю АТ
«Ощадбанк» у 2021-2023 рр.

	Звітні дати	Тзр
--	-------------	-----

Показники	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	млрд. грн	у % до підсум	%	%
А	1	2	3	4	5	6	7	8
Кредитно-інвестиційний портфель	209,5	100,0	239,0	100,0	289,8	100,0	14,1	21,3
<i>Кредитний портфель в т.ч.</i>	80,9	38,6	95,6	40,0	116,3	40,1	18,2	21,7
Кошти в інших банках	6,1	7,6	12,4	13,0	27,2	23,4	103,3	119,4
юрид. особи	61,1	75,6	71,7	75,0	74,1	63,7	17,3	3,3

Продовження таблиці 2.13

А	1	2	3	4	5	6	7	8
фізичні особи	13,6	16,8	11,5	12,0	15,0	12,9	-15,4	30,4
<i>Інвестиційний портфель</i>	128,6	61,4	143,4	60,0	173,4	59,9	11,5	20,9

Джерело: складено автором на основі [29]

Як показують результати досліджень, у 2022 році обсяг кредитно-інвестиційного портфелю Ощадбанку збільшився на 14.1% та становив 239 млрд грн. Дане зростання відбулося за рахунок збільшення обсягу кредитного портфелю на 18.2% та інвестиційного портфелю на 11.5%. Аналіз структури показав, що 60% кредитно-інвестиційного портфелю Ощадбанку складається із інвестиційного, 40% - із кредитного. У складі кредитного портфелю переважають кредити, видані юридичним особам – понад 75% усього портфелю; кредити видані фізичним особам становили 16.8% портфелю, кредити іншим банкам – 7.6%.

У 2023 році спостерігаємо збільшення кредитно-інвестиційного портфелю на 21.3% за рахунок збільшення кредитного портфелю на 21.7% та інвестиційного на 20.9%. Аналіз структури показав, що станом на 01.01.2024 кредитний портфель займав 40.1% усього кредитно-інвестиційного портфелю, інвестиційний – 59.9%. У той же час частка кредитів юридичним особам у кредитному портфелі склала 63.7%, частка кредитів фізичним особам – 12.9%, кредити іншим банкам – 23.4%. Таким чином можемо спостерігати зміни у структурі кредитного портфелю, зокрема зменшення частки кредитів юридичним особам на 11.7 в. п. та збільшення кредитів

іншим банкам на 15.8 в. п., що свідчить про політику банку щодо зменшення рівня кредитного ризику.

Для зіставлення та порівняння отриманих результатів, що дозволить більш комплексно оцінити зміни у кредитно-інвестиційному портфелі ПриватБанку, порівнюючи їх з відповідними показниками інших банківських установ, необхідно також включити результати аналізу динаміки структури кредитно-інвестиційного портфелю Райффайзен Банку, які представлені у таблиці 2.14:

Таблиця 2.14

Склад, структура та динаміка кредитно-інвестиційного портфелю АТ
«Райффайзен Банк» у 2021-2023 рр.

Показники	Звітні дати						Тзр	
	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024		2022	2023
	млрд. грн	у % до підс	млрд. грн	у % до підс	млрд. грн	у % до підс	%	%
Кредитно-інвестиційний портфель	106,3	100,0	139,4	100,0	152,7	100,0	31,1	9,5
<i>Кредитний портфель в т.ч.</i>	83,1	78,1	83,5	59,9	63,5	41,6	0,5	-24,0
Кошти в інших банках	14,3	17,2	21,7	26,0	10,9	17,1	51,7	-49,8
юрид. особи	61,5	74,1	57,4	68,7	48,3	76,1	-6,7	-15,9
фізичні особи	7,3	8,7	4,5	5,3	4,3	6,8	-38,4	-4,4
<i>Інвестиційний портфель</i>	23,2	21,9	55,9	40,1	89,2	58,4	140,9	59,6

Джерело: складено автором на основі [29]

Проведений аналіз свідчить, що у 2022 році кредитно-інвестиційний портфель Райффайзен Банку зріс на 31.1% в основному за рахунок збільшення інвестиційного портфелю на 140.9% та кредитного портфелю на 0.5%. Аналіз структури показав, що 59.9% кредитно-інвестиційного портфелю складається з кредитного портфелю та 40.1% - з інвестиційного. У складі кредитного портфелю найбільша частка належить кредитам, виданим юридичним особам – понад 68%. Частка кредитів іншим банкам складала 26%, фізичним особам – всього 5.3%, станом на 01.01.2023

За результатами 2023 року спостерігаємо збільшення обсягів кредитно-інвестиційного портфелю на 9.5% за рахунок збільшення інвестиційного портфелю на 59.6%. Варто зауважити, що обсяги кредитного портфелю за 2023 рік зменшились на 24%. Дане зменшення було найбільше спричинене за рахунок зменшення кредитів іншим банкам на 49.8% та кредитів юридичним особам на 15.9%. Таким чином, завдяки цьому частка інвестиційного портфелю станом на 01.01.2024 зростає до 58.4%, а кредитного портфелю зменшилась до 41.6%. Відповідно, можемо зробити висновок, що політика банку була спрямована на зменшення кредитного ризику та збільшення ринкового, що пояснюється невизначеністю та економічною нестабільністю на ринках унаслідок військових дій.

Також, важливою складовою аналізу ефективності використання ресурсів банку є аналіз відносних показників, що характеризують процеси формування фінансового результату. У таблиці 2.15 представлені результати динаміки таких показників для АТ КБ «ПриватБанку»:

Таблиця 2.15

Динаміка відносних показників, що характеризують процеси формування фінансового результату АТ КБ «Приватбанк» за період 2021-2023 р.

Показники	Теорет. значення	Звітні дати		
		01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Коефіцієнт дієздатності	менше 0,9	0,3116	0,5266	0,2841
Віддача власного капіталу ROEвл	більше 10%	0,5264	0,6000	0,8736
Віддача статутного капіталу ROЕст	більше 15%	0,1702	0,1683	0,3531
Віддача активів (ROA)	більше 1%	0,0861	0,0631	0,1062
Середня ставка розміщення	х	0,1589	0,1385	0,1652
Середня ставка залучення	х	0,0203	0,0080	0,0114
Процентний спред	3-5%	13,86	13,04	15,38
Чиста процентна маржа	3-5%	13,00	12,65	14,87

Джерело: складено автором на основі [29]

Проведений аналіз свідчить, що протягом досліджуваного періоду коефіцієнт дієздатності ПриватБанку знаходився у діапазоні 0.28 – 0.53, що позитивно характеризує банк та значне перевищення доходів над витратами.

Показник віддачі власного капіталу упродовж досліджуваного відповідав нормативному значенню – більше 10% та свідчить про високу прибутковість банку. Віддача статутного капіталу також протягом 2021-2023 рр. відповідала нормативному значенню – більше 15%, однак у 2021-2022 рр. була досить низькою і тільки станом на 01.01.2024 становила 35.3%. Віддача активів – основний показник діяльності, протягом досліджуваного періоду була на високому рівні від 6.3% до 10.6% станом на 01.01.2024.

Аналогічний аналіз динаміки відносних показників фінансового результату АТ Ощадбанк для порівняння представлений у таблиці 2.16:

Таблиця 2.16

Динаміка відносних показників, що характеризують процеси формування фінансового результату АТ «Ощадбанк» за період 2021-2023 р.

Показники	Теорет. значення	Звітні дати		
		01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Коефіцієнт дієздатності	менше 0,9	0,9323	0,9768	0,5933
Віддача власного капіталу ROЕвл	більше 10%	0,0482	0,0288	0,3533
Віддача статутного капіталу ROЕст	більше 15%	0,0213	0,0129	0,1920
Віддача активів (ROA)	більше 1%	0,0044	0,0023	0,0277
Середня ставка розміщення	х	0,1329	0,1305	0,1528
Середня ставка залучення	х	0,0385	0,0314	0,0446
Процентний спред	3-5%	9,44	9,90	10,82
Чиста процентна маржа	3-5%	8,32	8,65	8,80

Джерело: складено автором на основі [29]

Аналіз фінансових результатів АТ «Ощадбанк» свідчить, що упродовж 2021-2022 рр. коефіцієнт дієздатності банку не відповідав нормативним значенням та свідчив про те, що доходів банку було недостатньо, аби повністю покривати витрати банку та забезпечувати нормальний дохід ($0.977 > 0.9$), однак станом на 01.01.2024 даний показник відповідає нормативному.

Коефіцієнт віддачі власного, статутного капіталу та активів свідчить, що протягом 2021-2022 рр. ці фінансові показники діяльності Ощадбанку не відповідали нормативним значенням та негативно характеризували прибутковість Ощадбанку, однак станом на 01.01.2024 можна спостерігати виконання кожного з них. Показник віддачі активів станом на 01.01.2024 становила 2.8%.

для порівняння та зіставлення отриманих результатів, у таблиці 2.17 представлений аналіз динаміки основних відносних показників фінансового результату, за результатами діяльності Райффайзен Банку за період 2021-2023 рр.(див. табл. 2.17):

Таблиця 2.17

Динаміка відносних показників, що характеризують процеси
формування фінансового результату АТ «Райффайзен Банк»
за період 2021-2023 р.

Показники	Теорет. значення	Звітні дати		
		01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Коефіцієнт дієздатності	менше 0,9	0,5307	0,8961	0,5690
Віддача власного капіталу ROEвл	більше 10%	0,3817	0,1181	0,4459
Віддача статутного капіталу ROEst	більше 15%	0,9663	0,3273	1,5818
Віддача активів (ROA)	більше 1%	0,0451	0,0114	0,0515
Середня ставка розміщення	x	0,1120	0,1372	0,1526
Середня ставка залучення	x	0,0165	0,0167	0,0237
Процентний спред	3-5%	9,55	12,04	12,88
Чиста процентна маржа	3-5%	9,19	11,52	12,39

Джерело: складено автором на основі [29]

Результати розрахунків свідчать, що протягом 2021-2023 рр. Райффайзен Банк дотримувався нормативних значень віддачі власного капіталу (більше 10%), віддачі статутного капіталу (більше 15%) та віддачі активів (більше 1%). Тим не менш, станом на 01.01.2023, дані показники були на граничному рівні, що негативно характеризує діяльність банку за 2022 рік, але пояснюється економічною нестабільністю унаслідок військових дій. Водночас, варто звернути увагу на позитивну динаміку даних показників

і повне дотримання нормативних значень станом на 01.01.2024. Коефіцієнт дієздатності банку станом на 01.01.2024 становив 0.57, що свідчить, що доходи банку значно перевищують витрати і позитивно характеризує прибутковість банку.

Важливо також провести аналіз наявних конкурентних переваг ПриватБанку, що дозволяють йому отримувати високі прибутки, незважаючи на кризові явища в економіці. Однією із найбільших конкурентних переваг будь-якого банку є кількість фінансово активних клієнтів, завдяки яким у першу чергу і генерується прибуток банку. Тому, для отримання високих прибутків, важливо мати як значну частку сегменту споживачів, так і забезпечувати доступність та можливість надання банківських послуг клієнтам. Для порівняння, у таблиці 2.18 наведена кількість клієнтів та мережа каналів надання банківських послуг Приватбанку та Ощадбанку, другого найбільшого банку України:

Таблиця. 2.18

Порівняння клієнтської бази та мережі відділень

ПриватБанку, Ощадбанку та Райффайзен Банку станом на 01.01.2024

Показники	АТ КБ «ПриватБанк»	АТ «Ощадбанк»	АТ «Райффайзен Банк»
Кількість фінансово активних клієнтів	Понад 20 млн осіб	Понад 8 млн	Понад 3 млн
Кількість активних бізнес-клієнтів	Понад 875 тис.	Понад 210 тис.	Приблизно 90 тис.
Відділення	1209	1183	386
Банкомати	Понад 7.7 тис	Понад 2.7 тис	Понад 2.5 тис
Термінали СО	Понад 11.5 тис	Понад 2.5 тис	Приблизно 800
Торгівельні POS-термінали	Понад 250 тис	Понад 52 тис.	Понад 25 тис

Джерело: Складено автором на основі матеріалів [42-44]

Таким чином, можемо спостерігати, що у порівнянні ПриватБанк значно переважає над Ощадбанком та Райффайзен Банком майже у всіх показниках – маючи найбільший сегмент споживачів банківських послуг (як по фізичним особам, так і по активним бізнес-клієнтам), найширшу мережу

банкоматів, терміналів самообслуговування та торгівельних терміналів. Все це формує для Приватбанку значну конкурентну перевагу на ринку та фактично дозволяє бути монополістом на ринку та отримувати надприбутки.

Також варто зазначити, що ПриватБанк є одним із найбільших інноваторів на ринку банківських послуг. Саме Приватбанк одним із перших в Україні запусти СМС-банкінг та Інтернет-банкінг, кардинально змінивши підходи до обслуговування клієнтів та запустивши процеси діджиталізації банківського сектору. Такі продукти як додаток Приват24, «Приват24 для бізнесу» та «Термінал» для бізнес-клієнтів, можливість здійснювати оплату через QR-коди, FacePay тощо не тільки додають унікальності продуктам ПриватБанку, а й посилюють його конкурентоспроможність на ринку. Підтвердженням цього є отримання ПриватБанком щорічно нагород FinAwards у таких категоріях як «Найкращий онлайн-банкінг», «Найкращий банк для бізнес-обслуговування», «Найкращий інноваційний продукт» та інші [45].

Також, досить ефективним та дуже поширеним інструментом комплексної оцінки місця і позиції банківської установи на ринку є SWOT-аналіз. На основі даних, отриманих у результаті, обирається стратегія діяльності банківської установи, її цілі та завдання. Таким чином, так як дослідження конкурентної позиції АТ КБ «ПриватБанку» передбачає, зокрема, дослідження сильних та слабких сторін банку, дослідження потенційних можливостей та загроз, доцільно у контексті дослідження з метою визначення стратегій, використати методологію SWOT-аналізу, результати якої представлені у таблиці 2.19:

Таблиця 2.19

Матриця SWOT- аналізу АТ КБ «ПриватБанк»

Вплив	Позитивний	Негативний
	1	2

	Сильні сторони (S - Strengths)	Слабкі сторони (W - Weaknesses)
Зовнішнє	1. Високий рівень впровадження інформаційних технологій у бізнес-процеси 2. Високий рівень довіри населення до банку та його відомість 3. Низька вартість залучення ресурсів у порівнянні з конкурентами 4. Швидка адаптація банку до змін на ринку 5. Висококваліфікований персонал та висока якість обслуговування 6. Лідуюча позиція на ринку за окремими продуктами та послугами	1. Надмірна частка непрацюючих кредитів у портфелі 2. Відсутність персоналізованого підходу в обслуговуванні 3. Більш агресивна цінова політика у порівнянні з конкурентами 4. Чутливість до регуляторних та законодавчих змін

Продовження таблиці 2.19

A	1	2
Внутрішнє	Можливості (O-Opportunities) 1. Розширення діяльності на іноземні ринки 2. Впровадження різних партнерських проєктів 3. Удосконалення можливостей наявних сервісів, зокрема Інтернет-банкінгу 4. Оптимізація операційних витрат банку	Загрози (T-Threats) 1. Посилення ринкової позиції конкурентів 2. Зниження платоспроможності населення та бізнесу 3. Потенційні загрози у сфері кібербезпеки та захисті даних 4. Зміни потреб та вимог споживачів

Джерело: власна авторська розробка

Вже на основі отриманих у таблиці даних можна розглянути такі стратегії покращення діяльності банку та закріплення його конкурентної позиції:

Таблиця 2.20

Потенційні стратегії АТ КБ «ПриватБанк» (на основі SWOT-аналізу)

Характеристика	Opportunities	Threats
Strengths	SO-стратегія 1. Вихід на іноземні ринки за рахунок надання унікального швидкого та технологічного сервісу (Приват24) 2. Підвищення частки банку на ринку кредитів	ST-стратегія 1. Розробка та впровадження нових унікальних продуктів та послуг 2. Модифікація наявного продукту під змінні вимоги та потреби споживачів

Weaknesses	WO-стратегія	WT-стратегія
	1. Впровадження партнерських проєктів з метою утримання діючих клієнтів та залучення нових 2. Посилення безпеки платіжних операцій та захисту даних клієнтів	1. Перегляд цінової політики відповідно до діяльності кращих конкурентів 2. Підвищення ефективності діяльності банку шляхом реструктуризації кредитного портфелю

Джерело: власна авторська розробка

Наступний етап комплексної оцінки діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за методологією SWOT-аналізу передбачає проведення об'єктивної оцінки важливості та питомої ваги кожного з факторів. Цей етап є критичним для виявлення стратегічних напрямів розвитку банку, адже дозволяє визначити, які сильні сторони слід посилити, а слабкі – мінімізувати. Результати цієї оцінки представлені у таблиці 2.21:

Таблиця 2.21

Оцінка важливості та питомої ваги факторів SWOT-аналізу

Сильні сторони	Вага	Оцінка	Бал	Частка
1. Високий рівень впровадження інформаційних технологій у бізнес-процеси	5	5	25	0,185
2. Високий рівень довіри населення до банку та його відомість	5	5	25	0,185
3. Низька вартість залучення ресурсів у порівнянні з конкурентами	4	5	20	0,148
4. Гнучкість та швидка адаптація до змін на ринку	5	5	25	0,185
5. Висококваліфікований персонал та висока якість обслуговування	4	5	20	0,148
6. Лідируюча позиція на ринку за окремими продуктами та послугами	4	5	20	0,148
Всього			135	1,000
Слабкі сторони	Вага	Оцінка	Бал	Частка
1. Надмірна частка непрацюючих кредитів у портфелі	4	5	20	0,317
2. Відсутність персоналізованого підходу в обслуговуванні	3	4	12	0,190
3. Більш агресивна цінова політика у порівнянні з конкурентами	5	3	15	0,238
4. Чутливість до регуляторних та законодавчих змін	4	4	16	0,254
Всього			63	1,000
Можливості	Вага	Оцінка	Бал	Частка
1. Розширення діяльності на іноземні ринки	5	4	20	0,289
2. Впровадження різних партнерських проєктів	5	4	20	0,289
3. Удосконалення можливостей наявних сервісів, зокрема Інтернет-банкінгу	3	3	9	0,133

4. Оптимізація операційних витрат банку	4	5	20	0,289
Всього			69	1,000
Загрози	Вага	Оцінка	Бал	Частка
1. Посилення ринкової позиції конкурентів.	5	4	20	0,253
2. Зниження платоспроможності населення та бізнесу	5	5	25	0,316
3. Потенційні загрози у сфері кібербезпеки та захисті персональних даних	3	4	12	0,152
4. Зміна потреб та вимог споживачів	4	4	16	0,203
Всього			79	1,000

Джерело: власна авторська розробка

Таким чином, на основі проведеної комплексної оцінки діяльності АТ КБ «ПриватБанк» за методологією SWOT-аналізу були виявлені сильні та слабкі сторони банку, його потенційні можливості та загрози.

Основними недоліками було визначено агресивну цінову політику у порівнянні з конкурентами, висока частка непрацюючих кредитів у портфелі банку; до основних загроз було віднесено посилення ринкової позиції конкурентів та зниження платоспроможності населення та бізнесу. Таким чином, з метою реалізації стратегії покращення діяльності, необхідно використовувати сильні сторони та можливості банку для вирішення короткострокових слабких сторін і у подальшому зовнішні загрози, що може бути отримано за рахунок виходу на нові ринки, впровадження партнерських програм, модифікацію наявних сервісів тощо.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження розділу, можна зазначити, що оцінка конкурентоспроможності вітчизняних банків базується на комплексному підході і включає в собі низку показників, що відображають поточний стан банківського сектору України та дають підґрунтя для формування адекватних висновків.

Результати аналізу концентрації свідчать, що банківська галузь в Україні є досить висококонцентрованою, про що свідчить аналіз ринку

банківських послуг за методом коефіцієнту концентрації CR3, CR5 та CR10. Зокрема, результати дослідження свідчать, що понад 46% ринку за часткою активів належить трьом найбільшим банкам, понад 55% - п'ятьом, та майже 80% - десятьом найбільшим банкам станом на 01.01.2024. Найбільше значення індексу концентрації зафіксовано серед прибутковості банку – понад 55% усього прибутку станом на 01.01.2024 було зосереджено у трьох найбільших банках, приблизно 66.5% - у п'ятих, та понад 87% - у десяти. У висновку можна зазначити, що ринок банківських послуг в Україні є висококонцентрованим, що ймовірно може свідчити про високий рівень монополізації ринку, проте більш об'єктивну та точну оцінку ринку можна отримати на основі аналізу індексу ННІ та коефіцієнта Джині, що враховують структуру ринку. Відповідно до розрахунків, станом на 01.01.2024, ринок банківських послуг України за майже усіма категоріями, окрім виданих кредитів, спостерігається надмірна концентрація (значення індексу ННІ перевищує нормативне 0.1). Водночас, аналіз коефіцієнту Джині станом на 01.01.2024 показав досить високий, що свідчить про високий рівень нерівності розподілу часток банків на ринку та про високий рівень впливу на ринок окремих найбільших банків, що дозволяє зробити висновок про наявність високої монополізації ринку.

Результати моделювання оцінки конкурентного середовища на банківському ринку України свідчать, що станом на 01.01.2024 ринок мав ознаки монополістичної конкуренції (значення коефіцієнта Н-статистики складає 0.437). До цінових факторів, що формували значення Н-статистики, можна віднести вартість фінансових та кадрових ресурсів. Аналіз моделі свідчить про її точність, адекватність та надійність. Варто відмітити, що на результати проведеного дослідження за результатами діяльності банків за 2023 рік вплинуло функціонування ринку у період війни та невизначеності та зміни регулятора щодо регулювання ринку, зокрема поетапне скасування пом'якшень щодо діяльності банківських установ, які були запроваджені на початку 2022 року шляхом посилення вимог щодо виконання нормативів

ліквідності, норми резервування та покращення віддачі кредитного портфелю.

Дослідження конкурентної позиції ПриватБанку включало аналіз, по-перше, місця ПриватБанку на ринку банківських послуг, і, по-друге, динаміки структури активів банку, його кредитного портфелю та коштів клієнтів у порівнянні з основними конкурентами. У результаті, можна зробити висновок про домінуючу позицію ПриватБанку на ринку банківських послуг, зокрема за часткою активів (26.5%), депозитів (22.6%) та кредитного портфелю (13.9%) станом на 01.01.2024. Для подальшого дослідження, було визначено необхідність порівняти склад та структуру активів, коштів клієнтів та кредитного портфелю ПриватБанку, Ощадбанку та Райффайзен Банку. У структурі коштів клієнтів ПриватБанку переважають кошти фізичних осіб (71.3%), Ощадбанку – також фізичних осіб (63.3%), Райффайзен Банку – юридичних осіб (62.0%) станом на 01.01.2024. Аналіз структури кредитно-інвестиційних портфелів усіх трьох банків показав, що найбільшу частку займають операції з борговими цінними паперами – у ПриватБанку (70.4%), Ощадбанку (59.9%) та Райффайзен Банку (58.4%). Загальний аналіз фінансових результатів трьох банків станом на 01.01.2024 свідчить, що найбільша віддача активів та власного капіталу спостерігається у ПриватБанку – 10.6% та 87.7% відповідно, чиста процентна маржа на рівні 14.87%. Другий банк за показниками прибутковості – Райффайзен Банк, показав результат на рівні 5.2% віддачі активів та 44.6% віддачі власного капіталу, чиста процентна маржа – 12.4%. Фінансові результати Ощадбанку виявились найнижчими серед досліджуваних банків та показали 2.8% віддачі активів на 35.3% віддачі власного капіталу, чиста процентна маржа – на рівні 8.8%.

На основі проведеного дослідження, для ПриватБанку за методологією SWOT-аналізу були виявлені сильні та слабкі сторони банку, його потенційні можливості та загрози. На основі отриманих результатів були визначені стратегії підвищення конкурентоспроможності Приватбанку (розробка та

впровадження нових продуктів, модифікація існуючих, вихід банку на нові іноземні ринки, впровадження партнерських проєктів тощо).

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

3.1 Шляхи підвищення конкурентної позиції комерційного банку

Визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності та конкурентної позиції комерційного банку є критично важливим для його стійкого розвитку та успішного функціонування в умовах фінансової нестабільності. Конкурентна позиція банку, як і будь-якої іншої комерційної організації, є динамічною та постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Тому, для досягнення довгострокового успіху, банки повинні не лише визначати свої конкурентні переваги, але й максимально ефективно використовувати їх.

По-перше, комерційні банки на сьогодні функціонують в умовах, коли на конкуренцію на ринку банківських послуг можуть впливати небанківські фінансові установи, які пропонують аналогічні продукти та послуги, як-от: перекази коштів, розрахункові операції, кредитування тощо, змінюються технології, зростають вимоги клієнтів і змінюються регуляторні вимоги. Відповідно, існує необхідність постійного аналізу ринкового середовища та швидкої адаптації до його змін. Конкурентоспроможні банки повинні мати здатність ідентифікувати нові можливості для зростання та інновацій, а також визначати потенційні загрози для своєї конкурентної позиції.

По-друге, важливість визначення конкурентних переваг банку полягає в тому, що вони слугують основою для стратегічного планування і прийняття управлінських рішень. Визначення та ефективне використання цих переваг дозволяє банкам покращувати свою ринкову позицію та зміцнювати конкурентоспроможність.

Проведений аналіз наукових робіт [46-48] щодо визначення шляхів підвищення конкурентної позиції комерційного банку на ринку дає змогу

узагальнити та систематизувати дані напрямки. Результати даного узагальнення матеріалів наукових праць представлені у таблиці 3.1:

Таблиця 3.1

Основні напрямки підвищення конкурентоспроможності банківської установи

Напрямок	Деталізація
Розширення покриття	Географічне – збільшення кількості відділень, терміналів, банкоматів тощо; Ринкове – збільшення частки установи на ринку, вихід на нові ринки, поглинання інших компаній
Покращення та розробка нових технологій	Розробка власних інформаційних технологій банку, покращення їх функціоналу, усунення помилок (наприклад, онлайн- та мобільний банкінг, впровадження штучного інтелекту, заходи з кібербезпеки тощо)
Покращення якості обслуговування	Навчання та підвищення компетентності персоналу, прискорення та автоматизація етапів обслуговування
Розвиток кадрового потенціалу	Підвищення ефективності та продуктивності кожного працівника, зміна системи оплати праці, залучення більш ефективних працівників.
Оптимізація витрат	Використання аутсорсингу, хмарних технологій, розробка дистанційних каналів надання послуг тощо
Ефективне управління ресурсами	Покращення стратегій щодо залучення та використання наявних ресурсів банку (зміни відсоткових ставок за депозитами, кредитами, перегляд структури кредитного портфелю та депозитів клієнтів)
Управління ризиком	Оцінка ризиків, проведення стрес-тестування, визначення та запобігання подій настання ризику
Інтеграція з партнерами	Об'єднання ресурсів з партнерами для досягнення спільних цілей – створення спільного продукту, об'єднання бізнес-процесів тощо
Залучення інвестицій	Комплексне підвищення ефективності діяльності банку для підтримання високого рівня інвестиційної привабливості; участь у міжнародних програмах фінансування

Джерело: складено автором на основі [46-48]

Таким чином, можемо спостерігати наявність широкого набору інструментів щодо підвищення банками їх конкурентної позиції на ринку.

Однак, зважаючи на помітну різницю в ефективності та собівартості кожного з напрямків підвищення конкурентоспроможності, специфікації та особливості діяльності кожного банку, постає необхідність у визначенні пріоритетності кожного з напрямків для окремої банківської установи з метою визначення найбільш ефективних.

Аналіз ступеня важливості шляхів підвищення конкурентоспроможності може проводитися різними способами, наприклад методом експертних оцінок кожного з факторів, або більш зваженого методу аналізу ієрархій, який базується на визначенні пріоритетності факторів шляхом їх зіставлення та порівняння між собою [49].

Для визначення основних напрямків підвищення конкурентоспроможності комерційного банку у ході дослідження ми використаємо метод аналізу ієрархій, що побудований на основі попереднього SWOT-аналізу АТ КБ «ПриватБанку», зокрема запропонованих потенційних стратегіях діяльності банку та основних факторів аналізу. Розрахунок проводиться на основі об'єктивної оцінки ступеня переваги одного фактору над іншим. Оцінювання кожного фактору здійснюється за шкалою від 1 до 9, де 1 – однакова значимість факторів, що розглядаються, а 9 – абсолютна значимість (перевага) одного фактору над іншим [50]. Результати розрахунку методу аналізу ієрархій представлені у таблиці 3.2:

Таблиця 3.2

Визначення пріоритетності шляхів підвищення конкурентоспроможності банку за методом аналізу ієрархій для АТ КБ «ПриватБанк»

Фактори	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Важливість напрямку	Оцінка заходу	Зважена оцінка	Пріоритет
X1	1,00	0,33	0,20	0,13	0,20	1,00	0,344	0,047	0,016	6
X2	3,00	1,00	1,00	0,33	0,20	1,00	0,765	0,103	0,079	4
X3	5,00	1,00	1,00	0,33	0,33	3,03	1,091	0,147	0,161	3
X4	8,00	3,00	3,00	1,00	0,33	3,03	2,043	0,276	0,564	2
X5	5,00	5,00	3,00	3,00	1,00	1,00	2,466	0,333	0,822	1
X6	1,00	1,00	0,33	0,33	1,00	1,00	0,691	0,093	0,065	5
Сума							7,43	1,00		

Джерело: власна авторська розробка

Як бачимо, під час аналізу пріоритетності шляхів підвищення конкурентоспроможності АТ КБ «ПриватБанк» на основі SWOT-аналізу було використано такі фактори:

- Розширення діяльності на іноземні ринки – X1
- Підвищення частки банку на ринку кредитів – X2
- Створення партнерських проєктів – X3
- Модифікація продукту під зміни у потребах споживачів – X4
- Перегляд цінової політики відповідно до конкурентів – X5
- Посилення безпеки фінансових операцій клієнтів – X6

Проведений розрахунок свідчить, що найбільш пріоритетним та ефективним є перегляд цінової політики відповідно до конкурентів (зважена оцінка за методом аналізу ієрархій складає 0.822). На другому місці – модифікація продукту під зміни у потребах споживачів, далі – створення партнерських проєктів. Таким чином, метод аналізу ієрархій є дієвим інструментом для стратегічного планування та прийняття рішень щодо вибору способу покращення діяльності банківської установи. Заключним етапом даного методу є вибір пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності банку.

З огляду на сучасні тенденції та виклики, які стоять перед традиційними банками, одним із ключових напрямків є інноваційний розвиток та впровадження новітніх технологій. Саме в цьому контексті надзвичайно актуальним є дослідження діяльності необанків, які, завдяки своїй гнучкості та здатності швидко адаптуватися до потреб клієнтів, стають все більш значущими гравцями на ринку банківських послуг. Необанки, по суті, є новою формою фінансових установ, які функціонують переважно в цифровому середовищі, надаючи широкий спектр послуг без фізичної присутності [52].

Необанки, або цифрові банки, кардинально змінюють ландшафт банківської індустрії, пропонуючи інноваційні рішення та нові підходи до обслуговування клієнтів

Одним із ключових аспектів впливу необанків є їх здатність швидко впроваджувати нові технології та адаптуватися до змін ринкового середовища. Завдяки цьому вони можуть запропонувати клієнтам більш зручні, швидкі та дешеві банківські послуги. Наприклад, Monobank, один із перших і найбільш успішних необанків в Україні, став популярним завдяки простоті користування мобільним додатком, відсутності прихованих комісій та швидкому обслуговуванню клієнтів. Його успіх значною мірою вплинув на традиційні банки, змушуючи їх удосконалювати власні цифрові платформи та впроваджувати інноваційні рішення.

Також, більшість необанків сьогодні пропонують послуги для малого та середнього бізнесу, зокрема швидке відкриття рахунків та інтеграцію з бухгалтерськими програмами.

Вплив необанків на ринок України також виражається у зміні підходів до клієнтського сервісу. Впровадження цифрових технологій не просто скорочує та оптимізує час на обслуговування клієнтів, а й надає можливість швидко та зручно надавати доступ до всіх банківських послуг – у будь-якій точці світу та у будь-який період часу. Підвищення популярності та ролі необанків змушує традиційні банки покращувати якість обслуговування, знижувати тарифи та впроваджувати нові продукти, що в кінцевому підсумку приносить користь споживачам.

Таким чином, діяльність необанків створює нові виклики для традиційних банків, але водночас стимулює їх до розвитку та вдосконалення. Це позитивно впливає на весь банківський сектор, підвищуючи його ефективність та конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Результати діяльності monobank в Україні є дійсно вражаючими – за 5 років існування, з 2017 по 2022 рік його клієнтська база склала понад 5 млн осіб, частка активних карток – понад 66%, що є найкращим результатом серед усіх банків [53]. Варто зазначити, що важлива перевага необанків є їх дешевша вартість початку діяльності, значно нижчі адміністративні витрати

(зважаючи на відсутність відділень, високої кількості обслуговуючого персоналу, власної мережі банкоматів та терміналів).

У висновку варто підкреслити важливість розвитку необанків та їх вплив на ринки банківських послуг у різних країнах світу. Необанки стали ключовими гравцями у трансформації банківського сектору, завдяки своїм інноваційним підходам. Розвиток необанків позитивно впливає на конкуренцію, стимулюючи традиційні банки до впровадження нових технологій, покращення якості обслуговування та зниження вартості послуг. Це призводить до більшої доступності банківських продуктів і послуг для широкого кола споживачів, підвищуючи загальну задоволеність клієнтів. Необанки також відіграють важливу роль у фінансовій інклюзії, забезпечуючи доступ до банківських послуг для тих категорій населення, які раніше мали обмежені можливості користуватися традиційними банківськими продуктами. Завдяки своїй гнучкості і орієнтації на цифрові платформи, необанки можуть швидко реагувати на зміни ринку та впроваджувати нові рішення, які задовольняють вимоги клієнтів.

Одним із ключових аспектів, що впливають на рівень конкуренції, є структура банківського ринку. Важливо враховувати не лише внутрішні чинники, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності, але й зовнішні умови, які впливають на конкурентне середовище.

Досить значущим фактором, що визначає характер конкуренції на ринку, є частка державних банків у банківській системі. Надмірна частка державних банків може негативно впливати на загальний рівень конкуренції, впровадження інновацій та ефективність роботи банківського сектору в цілому. У країнах з високою часткою державних банків часто спостерігається обмеження конкурентної боротьби та наявність додаткового ризику. Дослідження Європейського Банку Реконструкції та Розвитку [54] показало, що державні банки є досить вразливими до політичного впливу, через що знижується їх ефективність. У той же час, більшість розвинених країн світу намагаються зменшити цю частку.

Для порівняння, на рисунку 3.1 зображена кількість та частка державних банків у секторі деяких європейських країн (див. рис. 3.1):

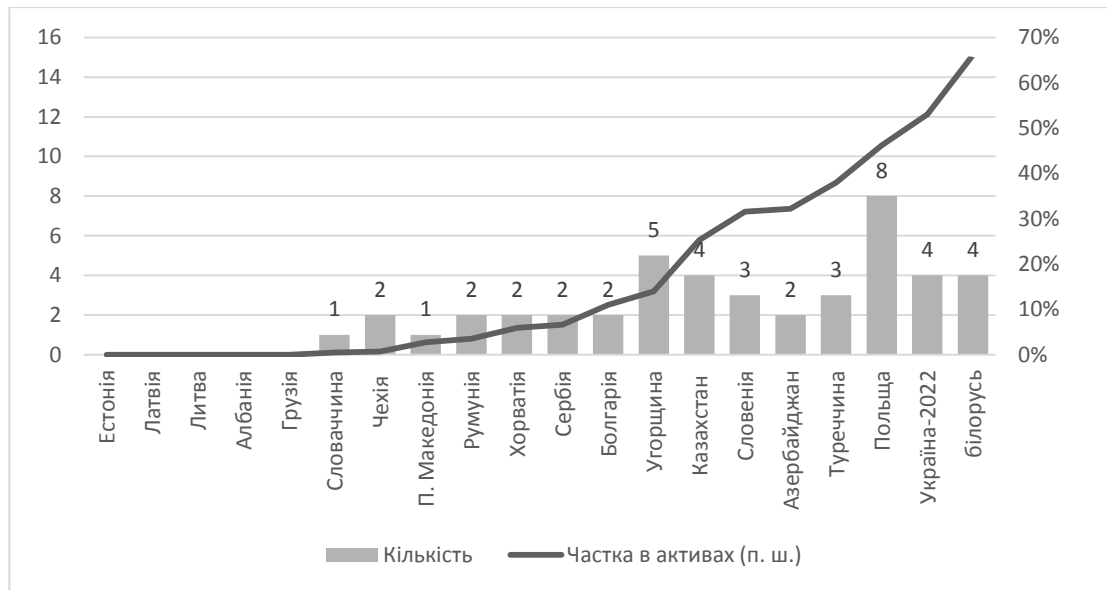

Рис. 3.1 Частка та кількість державних банках країн світу

Джерело: на основі матеріалу [40, 55]

Як бачимо, Україна має найбільшу частку державних банків у структурі банківського ринку— понад 50%. Варто звернути увагу на її надмірність та необхідність її зниження у майбутньому.

Аналіз структури ринку банківського сектору включає оцінку розподілу активів та депозитів серед різних типів банківських установ. Зокрема, на рис. 3.2 представлена структура банківського ринку України у розрізі груп банків:

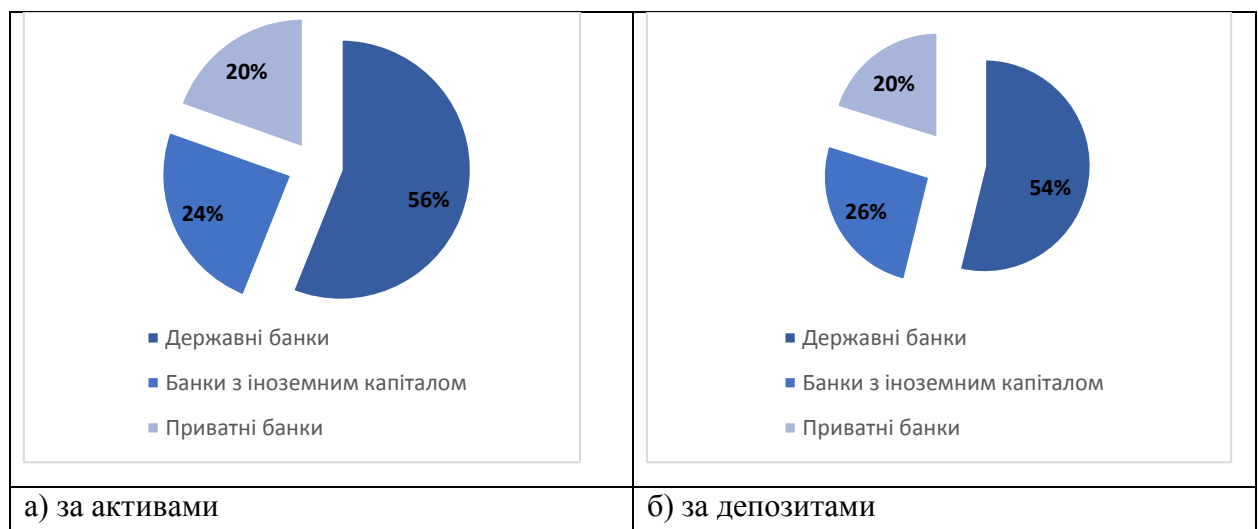

Рис. 3.2 Структура ринку банківського сектору за активами та депозитами у розрізі груп банків

Джерело: складено автором на основі матеріалів [29]

У результаті проведених розрахунків було встановлено, що державні банки контролюють понад 55% від загальної суми активів та депозитів на банківському ринку України. Це свідчить про значну концентрацію державного капіталу в банківському секторі. Проте, варто зауважити, що така висока частка державного капіталу у банківському секторі може мати як позитивні, так і негативні наслідки для економіки. З одного боку, державні банки можуть забезпечувати фінансову стабільність та виконувати соціально важливі функції. З іншого боку, домінування державних банків може обмежувати конкуренцію, знижувати ефективність розподілу ресурсів та впливати на інноваційні процеси в секторі.

Зокрема, у своєму дослідженні Барт Джеймс та Левін Роз [посилання] визначили, що економіки країн, які мають високу частку державних банків у банківському секторі, мають нижчі показники економічного розвитку та росту. У цьому ж дослідженні визначено, що саме державні банки є менш ефективними у порівнянні з приватними через незацікавленість уряду покращувати якість кредитно-інвестиційного портфелю, інвестувати та реалізовувати покращення діяльності державних банків.

Проте, важливо зазначити, що саме державні банки в умовах невизначеності та військового стану надають доступ до банківських послуг, проводять рух коштів державних виплат за рахунками та підтримують кредитування, зокрема як державних підприємств, так і таких галузей як будівництво та промисловість, які є критично важливими в умовах воєнного стану. Крім того, саме населення більше довіряє державним банкам, зокрема під час кризового стану економіки, завдяки чому збільшується ресурсна база державних банків шляхом залучення потоку заощаджень населення.

Збільшення частки державних банків є природним та обґрунтованим у кризові періоди, проте може створювати додаткові ризики для конкуренції у банківському сектору у період відновлення. Таким чином, політика

центральної банків упродовж періоду відновлення має бути направлена на зниження частки державних банків шляхом їх приватизації.

Зокрема, на рис. 3.3 представлена взаємозалежність кризових періодів та підвищення частки державних банків у розрізі країн Європи:

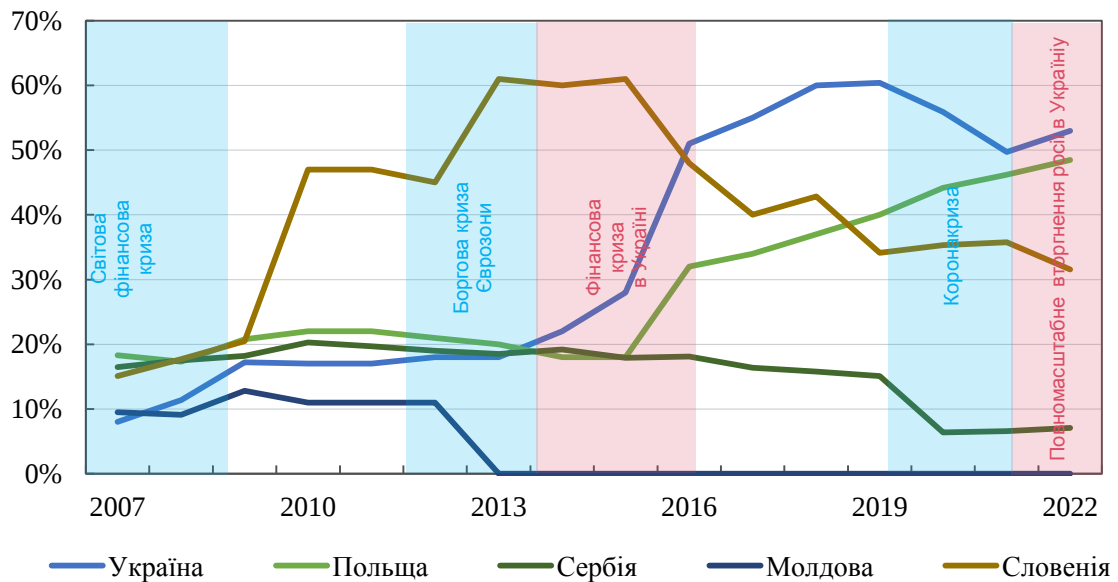

Рис. 3.3 Динаміка частки державних банків за деякими європейськими країнами

Джерело: на основі матеріалів[54]

Отже, можемо спостерігати, що підвищення частки державних банків під час початку кризового періоду у майбутньому зменшується у період відновлення. Таким чином існує необхідність в оновленні стратегій діяльності державних банків у контексті підготовки кожного з них для їх подальшої приватизації вже зараз, зважаючи на те, що поступово у 2016 році державні банки готувались до приватизації, але військовий стан в Україні не сприяв її прискоренню.

Водночас, покращення якості корпоративного управління державних банків може стати рішенням даної проблеми. Таким чином, можна збалансувати результати комерційної та некомерційної діяльності банку, проте для цього необхідно реалізувати ряд умов [54], зокрема:

- виключення політичного втручання в діяльність банків, таким чином державні банки зможуть застосовувати стандартні принципи банківської діяльності;
- забезпечення прозорості інформування щодо некомерційних цілей банку;
- вжиття заходів щодо підвищення діяльності правління банку;
- забезпечення покриття прибутком власних операційних витрат, що досягається шляхом справедливого та об'єктивного ціноутворення на продукти.

3.2 Напрями удосконалення організаційно-правових засад регулювання конкуренції на банківському ринку України

Відповідно до результатів дослідження другого розділу, банківський сектор України є висококонцентрованим та, за результатами розрахунку індексу ННІ та моделювання – монопольним. Таким чином, вплив найбільших банків, зокрема АТ КБ «ПриватБанк» на ринок є досить значним, через що ці банки можуть встановлювати монопольні ціни та не бути зацікавленими у покращенні якості надання банківських послуг та продуктів. До того ж, попередньо у дослідженні була визначена висока частка державних банків, що знижує конкурентоспроможність банківської установи та ринку в цілому, та необхідність у майбутньому визначити стратегії зменшення цієї частки, зокрема шляхом приватизації державних банків [40].

Як було зазначено у першому розділі даного дослідження, з метою підвищення конкуренції на ринку та зменшення його монополізації, держава може впливати на ринок здійснюючи антимонопольну політику через Антимонопольний комітет України. Додатково, на рівень конкуренції на ринку опосередковано може впливати НБУ шляхом встановлення порогу

входу на ринок, ліквідацію неефективних банків та встановлення вимог до показників діяльності банків.

Основні завдання АМКУ включають проведення досліджень ринку, розгляд справ та заяв про порушення, здійснення перевірок, розслідувань та експертиз, дозволяти або забороняти суб'єктам господарювання здійснювати ті чи інші дії, які впливатимуть на конкуренцію на ринку тощо. До методів та інструментів здійснення регулювання конкуренції на ринку є регулювання максимальних цін та контроль за прибутками природних монополій, заборона поглинання інших компаній без дозволу АМКУ, контроль за ступенем концентрації на ринку, встановлення правил та обмежень діяльності монополій тощо [55]

З метою визначення ефективності здійснення антимонопольної політики на банківському секторі України та визначенні потенційних напрямків покращення організаційно-правових засад регулювання конкуренції на ринку та сприянню покращення конкурентного середовища, проведемо порівняння здійснення антимонопольних політик у провідних країнах світу.

Перш за все, порівняємо підходи до ідентифікації та визначення ринку як монопольного у різних державах. Згідно ЗУ «Про захист економічної конкуренції»: монопольним (домінуючим) становищем суб'єкта господарювання вважається, якщо його частка на ринку перевищує 35% [25]. Водночас, для порівняння, законодавство Франції [56] визначає домінуючим положення всіх учасників ринку, якщо їх частка становить 25% ринку цього товару. У той же час у Німеччині [57] для визначення монополіста дане значення складає одна третина ринку, або дві третини загального обігу товару на ринку. У свою чергу законодавство Великобританії [58] аналізує та фіксує монополію на ринку за допомогою системи простих та складних часток. За їх допомогою визначається частка панівного становища усіх компаній, що контролюють понад 25% певного ринку, як пов'язаних, так і не пов'язаних між собою фірм. Також існує вимога, щодо якої усі учасники

ринку, які мають панівне становище на ньому, зобов'язані додатково надавати інформацію щодо своєї діяльності державним органам, інакше вони можуть притягуватися до різних видів відповідальності. У США, чие антимонопольне законодавство вважається одним із найбільш розроблених у світі, частка ринку, яка характеризує компанію як монополію, складає 25%. [59]

Отже, можемо спостерігати, що провідні країни світу мають більш жорсткі вимоги щодо ідентифікації монополізації ринку. Якщо в Україні монополізованим є ринок, на якому 35% належить одному банку, то в іноземних країнах – лише 25%.

Найбільше у сфері антимонопольного законодавства досягли успіху Сполучені Штати Америки, чия модель регулювання антимонопольної діяльності переймають країни усього світу [60]. У 1890 р. у США прийняли перший антимонопольний закон Шермана, який по суті поклав розвиток антимонопольного законодавства. Для порівняння основних засад щодо законодавчої бази України та США, у таблиці 3.3 зазначені основні закони США щодо регулювання та ведення антимонопольного законодавства у країні (див. табл. 3.3):

Таблиця 3.3

Сутність та значення основних законів щодо регулювання монополії на
ринках США

Назва і дата прийняття	Основний зміст і спрямованість
Акт Шермана (1890)	Заборона усіх операцій і форм міжфірмової співпраці (у тч прихованих), що обмежують можливість реалізацію продуктів на даному ринку іншими суб'єктами (заборона обмеження свободи торгівлі як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях)
Акт Клейтона (1914)	Забороняється зміна цін на товар різним покупцям, зокрема надмірне зниження (якщо воно направлене на монополізацію), заборона бойкотувати продукцію конкурентів та примушення бойкотувати продукцію конкурентів іншими учасниками ринку у випадку якщо це веде до встановлення монополії або зниження конкуренції, заборона на злиття або покупки активів якщо вони знижують конкуренцію
Акт про Федеральну Торгову	Формування та представлення окремого

Комісію (1914)	уповноваженого органу - Федеральної Торгової Комісії, яка регулює конкуренції на ринках, заборона на несправедливі методи конкуренції.
----------------	--

Джерело: складено на основі [60]

Таким чином, можемо спостерігати, що в основному в антимонопольній політиці США закладений принцип заборони дій економічних суб'єктів, які можуть спричинити підвищення монополізації ринку, зокрема встановлення низьких цін або поглинання інших компаній. Водночас, важливо визначити основні відмінності та недоліки в українському законодавстві щодо реалізації антимонопольного законодавства. Зокрема, у науковій літературі [60] визначають наступні недоліки в українському антимонопольному законодавстві:

- проблеми заявників при підтвердженні справи через часту неможливість зібрати необхідні документи.
- довготривалий розгляд справи, так як законом не визначені граничні терміни розгляду окремої справи.
- наявність в АМКУ права в односторонньому порядку зупиняти справу.
- можливість здійснювати АМКУ функції і слідчого, і установи, що надає інформацію щодо справи, одночасно.

Таким чином, існує необхідність усунути дані недоліки з метою покращення діяльності АМКУ та підвищення конкурентоспроможності ринку банківських послуг.

Для здійснення антимонопольної політики та покращення конкурентоспроможності ринку банківських послуг, АМКУ здійснює антимонопольну політику, основні принципи якої представлені на рис. 3.4:

Рис. 3.4 Основні моделі антимонопольної політики

Джерело: складено автором на основі [60]

Варто також зазначити, що кожна з моделей є унікальна для кожної конкретної країни, зважаючи на кон'юнктуру ринку, конкурентну політику органів влади, національні, економічні, політичні, культурні чинники, тощо та залежать від ринкового стану банківського сектору країни.

З огляду на аналіз антимонопольної політики України, постає потреба в удосконаленні організаційно-правових засад регулювання конкуренції на банківському ринку України. Реформування регуляторних механізмів є ключовим фактором для створення сприятливого конкурентного середовища, яке забезпечить рівні умови для всіх учасників ринку та сприятиме підвищенню ефективності банківської системи.

Досвід США та ЄС у сфері антимонопольного регулювання має велике значення для вдосконалення організаційно-правових засад регулювання конкуренції на банківському ринку України. Американська модель пропонує більш жорсткий підхід до правозастосування та глибокий економічний аналіз, тоді як європейська модель забезпечує комплексний підхід і прозорість регулювання в умовах єдиного ринку. Використання найбільш ефективних методів та інструментів обох моделей може допомогти Україні

створити ефективну систему регулювання, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та стабільності банківського сектору.

Результати порівняння антимонопольного законодавства США та України дозволити визначити такі основні його недоліки:

- У США Федеральна торгова комісія (FTC) та Міністерство юстиції (DOJ) функціонують з високим рівнем незалежності від політичного впливу, що дозволяє їм здійснювати антимонопольний нагляд об'єктивно та неупереджено. В Україні ж, Антимонопольний комітет України (АМКУ) може стикається із втручанням політичних структур у його діяльність. Це обмежує ефективність антимонопольного контролю та впровадження політики захисту конкуренції.
- Американське антимонопольне законодавство відзначається чіткими критеріями та конкретними визначеннями щодо конкурентної поведінки, що сприяє правовій визначеності та передбачуваності дій суб'єктів ринку. В українському законодавстві спостерігається юридична невизначеність, що ускладнює оцінку конкретних дій суб'єктів господарювання та зменшує ефективність правозастосування.
- Американське законодавство встановлює чіткі критерії та процедури для контролю за економічними концентраціями, що забезпечує ефективний моніторинг ринку та запобігання монополізації. У порівнянні з цим, українське законодавство може характеризуватися надмірною складністю і обтяжливістю системи контролю за економічними концентраціями, що може гальмувати динамічний розвиток ринку [60].

Таким чином, на основі наведеного аналізу виникає нагальна потреба визначити чітку стратегію реформування антимонопольного законодавства України. Ця стратегія має включати такі ключові напрямки, як: підвищення інституційної незалежності АМКУ, вдосконалення нормативно-правової бази, стандартизація процедур розгляду справ тощо. Таким чином, стратегічне реформування антимонопольного законодавства України має

ґрунтуватися на інтеграції найкращих міжнародних практик, адаптованих до національних особливостей, з метою створення прозорого, ефективного та справедливого конкурентного ринку. Це забезпечить умови для підвищення конкурентоспроможності як банківської установи окремо, так і ринку банківських послуг в цілому.

Висновки до розділу 3

Відповідно до проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності та конкурентної позиції комерційного банку є критично важливим для його стійкого розвитку та успішного функціонування в умовах фінансової нестабільності. Результати дослідження наукової літератури свідчать, що існують різні шляхи та методи збільшення конкурентоспроможності банківської установи, як-от: розширення діяльності, впровадження інноваційних технологій, підвищення ефективності використання ресурсів, покращення якості обслуговування тощо.

Зважаючи на специфіку діяльності кожного банку, його наявних ресурсів та місця на ринку, постає необхідність у визначенні більш ефективного та пріоритетного напрямку підвищення конкурентоспроможності. Одним із ефективних методів вибору найбільш ефективної стратегії є метод аналізу ієрархій. Відповідно до проведеного аналізу, для АТ КБ «ПриватБанк» найбільш ефективними шляхами підвищення конкурентоспроможності виявились перегляд цінової політики відповідно до конкурентів, модифікація продукту під зміни у потребах споживачів та створення партнерських проєктів.

Також у ході дослідження була визначена роль небанків на покращення конкуренції та конкурентної боротьби на ринку банківських

послуг. Зважаючи на особливість діяльності небанків та їх конкурентні переваги, можна стверджувати, що вони здатні конкурувати із традиційними банками.

Ринок банківських послуг України може бути охарактеризований як ринок із досить високою часткою державних банків. З однієї сторони, саме державні банки під час військового стану здійснюють державні програми кредитування та фінансування великих проектів. Тим не менш, вже зараз постає питання щодо збільшення ефективності державних банків або шляхом їх приватизації, або за рахунок підвищення ефективності корпоративного управління банками.

Результати аналізу ринку банківських послуг також можуть свідчити про високий рівень його монополізації. Водночас, для підвищення ефективності, було проведено порівняння антимонопольної діяльності США та України. За виявленими недоліками українського законодавства щодо антимонопольного регулювання були сформовані основні рекомендації щодо покращення організаційно-правової структури регулювання.

ВИСНОВКИ

У даній роботі досліджено ключові аспекти конкурентоспроможності банків в умовах динамічних економічних змін та глобалізації. Вивчення теоретичних основ конкуренції свідчить про її еволюцію від класичних до сучасних підходів, що враховують вплив державного регулювання та глобальних процесів. Конкурентоспроможність банківських установ пов'язана з ефективністю використання ресурсів, здатністю зберігати лідируючі позиції на ринку та адаптивністю до змін. Важливо відзначити, що це поняття охоплює внутрішні аспекти діяльності банків, такі як управління фінансами, інноваційний потенціал та якість обслуговування клієнтів, а також зовнішні фактори, включаючи економічне середовище, регуляторну політику, технологічні зміни та ринкові тренди.

Дослідження виявило, що конкурентоспроможність банків значною мірою залежить від здатності оперативно реагувати на ринкові зміни, утримувати високий рівень обслуговування клієнтів та впроваджувати інновації для створення унікальних конкурентних переваг. Роль антимонопольного регулювання у підтриманні конкурентного середовища є суттєвою: воно забезпечує рівні умови для учасників ринку, запобігає монополізації та стимулює розвиток нових продуктів і послуг.

Аналіз показав, що банківська галузь України є висококонцентрованою. Зокрема, результати дослідження свідчать, що понад 46% ринку за часткою активів належить трьом найбільшим банкам, понад 55% - п'ятьом, та майже 80% - десятьом найбільшим банкам станом на 01.01.2024. Найбільше значення індексу концентрації зафіксовано серед прибутковості банку – понад 55% усього прибутку станом на 01.01.2024 було зосереджено у трьох найбільших банках, приблизно 66.5% - у п'ятьох, та понад 87% - у десяти, що може свідчити про високий рівень монополізації. Результати моделювання оцінки конкурентного середовища на банківському

ринку України свідчать, що станом на 01.01.2024 ринок мав ознаки монополістичної конкуренції (значення коефіцієнта Н-статистики складає 0.437). Результати дослідження фінансових показників ПриватБанку та його конкурентів показали домінуючу позицію цього банку на ринку за такими показниками, як частка активів, депозити та кредитний портфель. ПриватБанк демонструє високу ефективність використання активів і капіталу, що сприяє його стабільній фінансовій діяльності.

Дослідження конкурентних позицій показало необхідність розробки та впровадження нових продуктів, модифікації існуючих, виходу на нові ринки та створення партнерських проектів для підвищення конкурентоспроможності. Визначення шляхів посилення конкурентних позицій банку є критично важливим для його стійкого розвитку в умовах фінансової нестабільності. Існують різні методи збільшення конкурентоспроможності, такі як розширення діяльності, впровадження інноваційних технологій, підвищення ефективності використання ресурсів та покращення якості обслуговування.

Особливу увагу було приділено ролі необанків, які завдяки своїм конкурентним перевагам можуть ефективно конкурувати з традиційними банками. Водночас аналіз ринку банківських послуг України виявив високу частку державних банків, які під час військового стану реалізують державні програми кредитування та фінансування великих проектів. Підвищення ефективності державних банків може бути досягнуто або шляхом їх приватизації, або за рахунок вдосконалення корпоративного управління.

Загалом, ринок банківських послуг України характеризується високим рівнем концентрації, що свідчить про можливу монополізацію. Порівняння антимонопольної діяльності США та України виявило недоліки українського законодавства, для усунення яких були сформовані рекомендації щодо покращення організаційно-правової структури регулювання.

Список використаних джерел:

1. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ, 2023. 722 с.
2. Keynes J. N., Ricardo D., Gonner E. C. K. Principles of Political Economy and Taxation. *The Economic Journal*. 1891. Vol. 1, no. 4. P. 769. URL: <https://doi.org/10.2307/2956087> (дата звернення: 03.05.2024).
3. Кейнс Джон Вибрані твори. К. : Економіка, 1993. 224 с.
4. Carter C. F., Samuelson P. A. Foundations of Economic Analysis. *The Economic Journal*. 1950. Vol. 60, no. 238. P. 351.
5. Базилевич В. Д. Економічна теорія. Політекономія. Практикум. Київ: Знання, 2010. 320 с.
6. Gane N. Competition: A Critical History of a Concept. *Theory, Culture & Society*. 2019. Vol. 37, no. 2. P. 31–59. URL: <https://doi.org/10.1177/0263276419878247> (дата звернення: 19.05.2024)
7. Конкуренція. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-4856> (дата звернення: 08.05.2024)
8. Шлюсарчик Б. Еволюція і співвідношення понять конкуренції та конкурентоспроможності. *Академічний огляд*. 2001. № 1. С. 20–26.
9. Педченко Н. С. Деякі аспекти конкуренції і конкурентоспроможності в ринковій економіці. *Регіональні перспективи*. 2000. № 4 (11). С. 48–49.
10. Дубовик О., Бойко С., Вознюк М. Маркетинг у банку : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Алеута, 2007. 275 с.
11. Нікітін А., Федорченко А., Бортнікова Г. Маркетинг у банку : навч. посіб. / ред. А. В. Нікітін. 2-ге вид. Київ : КНЕУ, 2009. 170 с.

12. Стойко О. Я. Концентрація капіталу і конкуренція в банківській сфері. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2002. №. 60/61. С. 64–66.
13. Мазаракі А.А., Лігоненко Л.О., Ушакова М.М. ; за ред. Ушакової М.М. Економіка торговельного підприємства : навч. посіб. Київ : Хрещатик , 1999. 707 с.
14. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. Київ : ЦНЛ , 2006. 384 с.
15. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу : монографія. Тернопіль : Збруч , 2001. 408 с.
16. Золотарьова О.В., Гура С.О. Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 3. С. 34–37.
17. Колесник Ю. В. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств: інформаційно-аналітичний бюлетень. К., 2010. С. 3-7.
18. Литовченко М.О., Татьянаіна С.М. Сутність та значення конкурентоспроможності банку. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 427–432.
19. Шпиг Ф. І. Конкурентоспроможність банку: фактори та критерії оцінки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2006. Т. 16. С. 57–62.
20. Крухмаль О. В., Барановська О. А. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка. *Ефективна економіка*. 2014. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3023> (дата звернення 03.05.2024)
21. Конкурентоспроможність підприємства: навчальний посібник / І.А. Дмитрієв, І.М. Кирчата, О.М. Шершенюк – Х.: ФОП Бровін О.В., 2020. 340 с.

22. Золотарьова О. В., Гура С. О. Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання. *Економічна наука*. 2016. №3. С. 34 – 37.
23. Циганова Н. В. Концентрація та централізація капіталу в банківській сфері: монографія. Київ: КНЕУ, 2014. 254 с.
24. Пугач А. М., Демчук Н. І. Державне регулювання банківського сектору в умовах економічної кризи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №22 (3). С. 38 – 41
25. ІПС ЛІГА:ЗАКОН - система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. *LIGA:ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012210?an=89> (дата звернення: 03.05.2024).
26. Ярошенко А. С. Оцінка та регулювання конкуренції в банківській системі України : тези. 2011. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/51806> (дата звернення: 10.05.2024).
27. Припуга Н.В. Методичні підходи до оцінки рівня монополізованості в економіці. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Економіка». 2016. № 1(5). С. 51–55.
28. Мінняло О. І. Сучасний стан конкуренції на первинному ринку нерухомості м. Києва. *Бізнес Інформ*. 2016. № 4 (459). С. 126-130.
29. Наглядова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 03.05.2024).
30. Окрепкий Р. Б., Мигаль О. Ф. Методичні аспекти використання кількісних індикаторів концентрації товарного ринку та ступеня його монополізації. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 4. С. 81-88.

31. Beck T., Demirguc-Kunt A., Maksimovic V. Bank Competition and Access to Finance: International Evidence. *Journal of Money, Credit, and Banking*. 2004. Vol. 36, no. 3b. P. 627–648. URL: <https://doi.org/10.1353/mcb.2004.0039> (дата звернення: 20.05.2024).
32. Городня Т. А., Пиліпців М. І. Діагностика ринкового середовища підприємства як передумова введення інновацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*). 2015. №3. С. 37 – 41.
33. Panzar J. C., Rosse J. N. Testing For "Monopoly" Equilibrium. *The Journal of Industrial Economics*. 1987. Vol. 35, no. 4. P. 443. URL: <https://doi.org/10.2307/2098582> (дата звернення: 20.05.2024).
34. Койбічук В. В., Койбічук В. В., Koibichuk V. V. Застосування методичних положень для моделювання, аналізу та оцінки рівня конкурентоспроможності банку : thesis. 2016. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/59988> (дата звернення: 06.05.2024).
35. Жердецька Л. В., Татарова О. С. Неструктурні моделі оцінки конкуренції на ринку банківських продуктів та послуг України. *Науковий вісник: науки: економіка, політологія, історія*. 2009. № 12 (90). С. 44–53.
36. Жердецька Л. В., Бережна Т. Г. Розвиток банківської конкуренції та її вплив на системну стабільність в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 382–387.
37. Гірна, О. «Описові та модельні оцінки банківського ринку Європейського союзу та України». *Фінансовий простір*, вип. 4 (16), 2014, с. 49-55 URL: <http://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/313>.
38. Innovative approaches to the assessment of banking competition in ukraine in terms of digital transformation / G. Karcheva et al. *Marketing and Management of Innovations*. 2021. No. 1. P. 181–195.

URL: <https://doi.org/10.21272/mmi.2021.1-14> (дата звернення: 06.05.2024).

39. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність, червень 2022 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (дата звернення: 01.06.2024).
40. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність, червень 2023 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2023-roku> (дата звернення: 01.06.2024).
41. АТ КБ "ПриватБанк". Про Банк. Офіційний сайт банку *privatbank.ua*. URL: <https://privatbank.ua/about> (дата звернення: 01.06.2024).
42. АТ КБ "ПриватБанк". Фінансова звітність. Офіційний сайт банку *privatbank.ua*. URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення: 01.06.2024).
43. АТ «Ощадбанк». Річна фінансова звітність. Офіційний сайт банку *Ощадбанк. Мій банк. Моя країна*. URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (дата звернення: 01.06.2024).
44. Документи | Райффайзен Банк. Офіційний сайт банку. URL: <https://raiffeisen.ua/documents/zviti-banku/finansova-zvitnist-banku-zgidno-z-mizhnarodnimi-standartami-finansovoi-zvitnosti-zi-zvitom-auditora> (дата звернення: 01.06.2024).
45. FinAwards 2024. Офіційний сайт *FinAwards*. URL: <https://www.finawards.com.ua/> (дата звернення: 10.05.2024).
46. Filippov V., Korsikova O. Ways to increase the competitiveness of banking institutions. *Economics: time realities*. 2023. Vol. 2, no. 66. P. 60–68. URL: <https://doi.org/10.15276/etr.02.2023.8> (дата звернення: 05.06.2024).

47. Аманжаєв Д. Г. Шляхи підвищення конкурентоспроможності банківської системи : thesis. 2010. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/62292> (дата звернення: 05.06.2024).
48. Мещеряков А. А. Шляхи підвищення конкурентоспроможності банківської системи України: глобалізація чи регіоналізація : thesis. 2006. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/61750> (дата звернення: 04.06.2024).
49. Saaty T. L. Relative measurement and its generalization in decision making why pairwise comparisons are central in mathematics for the measurement of intangible factors the analytic hierarchy/network process. *Revista de la Real Academia de Ciencias Exactas, Fisicas y Naturales. Serie A. Matematicas*. 2008. Vol. 102, no. 2. P. 251–318. URL: <https://doi.org/10.1007/bf03191825> (дата звернення: 02.06.2024).
50. Kuzo N., Kosar N., Pytulyak N. Increasing the competitiveness of commercial banks of ukraine: directions and measures justification. *Eastern Europe: economy, business and management*. 2023. No. 2(39). URL: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.39-5> (дата звернення: 05.06.2024).
51. Bank ownership: trends and implications. *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/bank-ownership-trends-and-implications/> (date of access: 10.05.2024).
52. Vincenti E., Kushnir N. Current trends of the market of banking services using information technologies. *Herald UNU. international economic relations and world economy*. 2022. No. 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-43-5> (дата звернення: 06.06.2024).
53. Гордієнко О. Монобанк нарощує відрив від конкурентів. хто зможе повторити успіх першого в Україні необанку – forbes.ua. *Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції*,

компанії. URL: <https://forbes.ua/news/shlyub-za-rozrakhunkom-22102020-347> (дата звернення: 05.06.2024).

54. EBRD transition report 2020-21. *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD).

URL: <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-202021.html> (дата звернення: 05.06.2024).

55. Про Антимонопольний комітет України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

56. Code de commerce - Légifrance. *Légifrance*.

URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/ (дата звернення: 05.06.2024).

57. Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (GWB). *DTAD Plattform – Ihre Quelle für Ausschreibungen, B2B-Leads & Aufträge*.

URL: <https://www.dtad.com/de/glossar/gesetz-gegen-wettbewerbsbeschraenkungen-gwb#inhalt1> (дата звернення: 05.06.2024).

58. Competition act 1998. *Legislation.gov.uk*.

URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/41/contents> (дата звернення: 05.06.2024).

59. Писаренко В. П. Зарубіжний досвід антимонопольного регулювання та можливості його використання в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2016. № 2 (39). С. 28–34.

60. Синявська А. В. Становлення антимонопольного законодавства в США та в Україні. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 44–47.

URL: <https://doi.org/10.32782/ep.2021.2.8> (дата звернення: 05.06.2024)